

STAVOVI STUDENATA PREMA ISTRAŽIVAČKOJ ETICI U KVALITATIVNIM I KVANTITATIVNIM ISTRAŽIVANJIMA

Dodoja, Iva-Dina

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:115395>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

**Stavovi studenata prema istraživačkoj etici u kvalitativnim i kvantitativnim
istraživanjima**

IVA-DINA DODOJA

Split, 2024

ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU
SVEUČILIŠNI DIPLOMSKI STUDIJ SOCIOLOGIJA

DIPLOMSKI RAD

**Stavovi studenata prema istraživačkoj etici u kvalitativnim i kvantitativnim
istraživanjima**

STUDENTICA:
Iva-Dina Dodoja

MENTORICA:
izv.prof.dr.sc. Marija Lončar

Split, rujan, 2024.

Sadržaj

Uvod	4
1. Etički procedure u istraživanjima	6
1.1. Anonimnost i/ili povjerljivost	7
1.2. Informirani pristanak	12
1.3. Rizici u istraživanjima	17
2. Odnos prema istraživačkoj etici	20
2.1. Pristupi etici	20
2.2. Stavovi prema istraživačkoj etici	27
3. Metodološki i empirijski aspekti istraživanja	30
3.1. Rezultati analize sadržaja	31
3.2. Rezultati anketnog dijela istraživanja	36
3.2.1 Strukturalna obilježja	37
3.2.2 Informiranost studenata o istraživačkoj etici i procedurama	39
3.2.3 Pridržavanje etičkih procedura tijekom istraživanja	40
3.2.4 Stavovi studenata	42
4. Rasprava i zaključak	44
5. Literatura	48
6. Metodološka i empirijska arhiva	51
SAŽETAK/SUMMARY	61

Uvod

Istraživačka etika u znanostima obuhvaća niz načela koja štite sudionike istraživanja i osiguravaju kvalitetu istraživanja. Etička razmatranja usmjerena su na procjenu ispravnosti radnji i odluka. To uključuje obvezu dobivanja informiranog pristanka, zaštitu privatnosti i anonimnosti/povjerljivosti, te izbjegavanje bilo kakve štete. Posebna pažnja posvećuje se ranjivim skupinama, a istraživači moraju djelovati nepristrano i transparentno. Istraživanja bi trebala biti usmjerena na dobrobit društva, uz odgovorno ponašanje prema zajednici i etičku primjenu dobivenih rezultata. Postoje različite etičke teorije, koje se mogu svrstati prema svom fokusu: neke se usmjeravaju na posljedice postupaka, druge na poštovanje pravila, a treće na osobine onih koji donose odluke. Ovi pristupi nude različite perspektive o tome što čini određenu radnju moralno ispravnom ili pogrešnom te kako se trebaju donositi etičke odluke u složenim situacijama. Rasprave o istraživačkoj etici u znanstvenom radu važne su jer pomažu u zaštiti ljudi, jačanju povjerenja u znanstvenike, očuvanju poštenja u istraživanjima i rješavanju novih izazova u društvu (Hay i Israel, 2006; Lončar i dr., 2023)

U ovom radu analiziraju se (instrumentom upitnika) stavovi studenata i studentica koji o istraživačkoj etici te njihova iskustva provedbe istraživanja tijekom studija. Upitnik se provodio među studenticama i studentima (N=142) Medicinskog i Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu. U radu se također analiziraju etički kodeksi te sličnosti i razike među odabranim etičkim kodeksima. Usporedba etičkih kodeksa i smjernica otkriva kako se etička načela primjenjuju unutar raznih profesionalnih disciplina, poput medicine, psihologije, sociologije i pedagogije (N=13).

Prvo poglavlje pruža osvrt na nekoliko glavnih etičkih smjernica različitih etičkih kodeksa. Svaka disciplina ima svoje posebnosti, no osnovni etički principi, poput poštovanja dostojanstva, povjerljivosti, odgovornosti i pravičnosti, prisutni su u svim područjima. Tako etički kodeksi služe kao standardi koji garantiraju odgovornost i kvalitetu profesionalnog rada, te štite prava i dobrobit svih sudionika. *Drugo poglavlje* pruža pregled različitih pristupa etici. Pristupi etici često se razdvajaju na temelju onoga na što se fokusiraju prilikom procjene odluka – posljedice radnji, pravila ili osobine donositelja odluka. Svaki od ovih pristupa nudi različite uvide u to što čini radnju ispravnom ili pogrešnom te kako treba donijeti etičke odluke u složenim situacijama (Hay i Israel, 2006). U ovom poglavlju daje se i uvid u neke od etički spornih istraživanja koja su se događala kroz povijest u različitim znanstvenim disciplinama. Ujedno tako, u poglavlju će se spomenuti nekoliko istraživanja koja su se provodila među studentima i koja su se bavila razumijevanjem stavova prema istraživačkoj etici, a što se

smatra od ključne važnosti za unapređenje kvalitete i integriteta istraživačkih aktivnosti unutar akademske zajednice. *Treće poglavlje* sadrži glavne metodološke i empirijske aspekte ovog istraživanja. U prvom djelu nalaze se metodološki aspekti kao što su način provođenja istraživanja, ciljevi i hipoteze istraživanja, uzorak, instrument te konceptualizacija i operacionalizacija varijabli i indikatora. U drugom dijelu prikazani su empirijski aspekti istraživanja, odnosno rezultati analize sadržaja etičkih kodeksa i anketnog istraživanja. *Četvrto poglavlje* objedinjuje raspravu i zaključna razmatranja istraživanja. U *petom poglavlju* nalazi popis literature korišten u radu. *Šesto poglavlje*, sadrži metodološku i empirijsku arhivu kao što su kategorijalni aparat, anketni upitnik, tablični i grafički prikazi. Na kraju samog rada priložen je sažetak (summary) i bilješka o autorici.

1. Etičke procedure u istraživanjima

Etičke regulacije povezane su s etički spornim istraživanjima i razvojem kodeksa koji su osmišljeni kako bi zaštitili sudionike istraživanja u raznim disciplinama. Također su proizašle iz sudjelovanja pojedinih istraživača u vanjskoj politici vlada te zbog sve većeg broja istraživanja izvan akademske sfere (Hammersley i Traianou, 2012, 58). Drugim riječima, etički kodeksi su se razvijali kroz vrijeme i iz različitih razloga. Etički kodeksi nisu iscrpni, odnosno ako se neko ponašanje možda i izričito ne navodi, to ne znači da ga možemo smatrati etičnim ili neetičnim (Lončar i sur., 2023, 133/134).

U nastavku dajemo kratki sljedećih etičkih kodeksa: AMA Code of Medical Ethics' Opinions on Clinical Research, The European Code of Conduct for Research Integrity, DECLARATION OF HELSINKI Ethical Principles for Medical Research Involving Human Subjects, Etički kodeks Hrvatskog sociološkog društva, The American Sociological Association's (ASA's) Code of Ethics, Statement of the Ethical Guidelines of the European Sociological Association¹, The International Sociological Association (ISA), Code of Ethics Kodeks etike psihološke djelatnosti od hrvatske psihološke komore, Ethical Principles of Psychologists in Research - American Psychological Association (APA), Code of Ethics for Research in Psychology - European Federation of Psychologists' Associations (EFPA), Society for Research in Child Development (SRCD) - Ethical Standards in Child Psychology Research, Etički kodeks istraživanja s djecom, National Educational Research Association (NERA) - Guidelines for Ethical Research in Education. Usporedba ovih različitih etičkih kodeksa i smjernica pokazuje kako se etička načela primjenjuju u različitim profesionalnim disciplinama – medicini, psihologiji, sociologiji i pedagogiji, što je bio i jedan od ciljeva ovog rada. Svaka disciplina ima svoje specifičnosti, ali temeljne etičke procedure (poput poštovanja dostojanstva, anonimnosti/povjerljivosti i sl.) prisutni su u svim područjima. Na taj način, etički kodeksi djeluju kao standardi koji osiguravaju odgovornost i kvalitetu u radu stručnjaka te osiguravaju zaštitu prava i dobrobiti svih uključenih. Osvrt na svaki od tih kodeksa organiziran je prema nekoliko ključnih točaka.

¹ Etički kodeks Europskog sociološkog društva u svojoj strukturi ne sadrži nikakve smjernice za daljnju analizu podataka. U etičkim smjernicama ESA-e naglasak je na odgovornosti sociologa u pridržavanju etičkih kodeksa svojih profesionalnih udruženja, te niti jedan etički kodeks kojeg u ovom radu spominjemo nije detaljnije opisan.

1.1. Anonimnost i/ili povjerljivost

Povjerljivost i anonimnost istraživanjima ističu se kao ključni etički aspekti koji su neophodni za zaštitu sudionika istraživanja. Pitanja povjerljivosti i anonimnosti predstavljaju ključne aspekte etičkih kodeksa. Iako se ovi pojmovi u kodeksima ne povezuju izravno sa specifičnim istraživačkim metodama, ipak se primjećuje određena razlika između njih. Povjerljivost se odnosi na čuvanje informacija koje ne omogućuju identifikaciju osobe ili na način korištenja tih informacija. S druge strane, anonimnost se odnosi na uklanjanje podataka koji bi omogućili prepoznavanje sudionika (Lončar i sur., 2023, 141).

Prikaz 1. Obilježja anonimnosti i povjerljivosti u različitim etičkim kodeksima

PODRUČJE	NAZIV KODEKSA	KLJUČNE STAVKE
medicina	<i>DECLARATION OF HELSINKI Ethical Principles for Medical Research Involving Human Subjects,</i>	<p>Zaštita anonimnosti: Sudionici moraju biti zaštićeni na način da se njihov identitet ne otkrije, osim ako nije izričito potrebno i ako su dali suglasnost.</p> <p>Zaštita povjerljivosti: Svi podaci prikupljeni tokom istraživanja moraju biti tretirani kao povjerljivi i korišteni samo u istraživačke svrhe.</p> <p>Održavanje povjerljivosti: Istraživači su dužni da stalno čuvaju povjerljivost podataka, kako tokom istraživanja, tako i nakon njegovog završetka.</p> <p>Ograničenja povjerljivosti: Povjerljivost može biti ograničena u slučajevima kada zakon zahtjeva otkrivanje informacija, ili ako je otkrivanje neophodno za zaštitu života i zdravlja učesnika.</p> <p>Elektronički prijenos povjerljivih informacija: Pri prijenosu povjerljivih podataka elektronskim putem, istraživači moraju osigurati da su podaci zaštićeni od neovlaštenog pristupa ili zloupotrebe.</p> <p>Čuvanje povjerljivih informacija: Povjerljivi podaci moraju biti čuvani na siguran način, sa ograničenim pristupom, i u skladu sa lokalnim zakonima o zaštiti podataka.</p>
	<i>The European Code of Conduct for Research Integrity</i>	<p>Zaštita anonimnosti: Istraživači moraju osigurati da se identitet sudionika zaštiti i da se podaci ne koriste za identifikaciju, osim uz izričitu suglasnost.</p> <p>Zaštita povjerljivosti: Prikupljeni podaci moraju ostati povjerljivi, a pristup im treba biti ograničen samo na one koji su direktno uključeni u istraživanje.</p> <p>Održavanje povjerljivosti: Istraživači su odgovorni za kontinuiranu zaštitu povjerljivih podataka, kako tokom istraživanja tako i nakon njegovog završetka.</p> <p>Ograničenja povjerljivosti: Ako postoje zakonski ili etički razlozi koji nalažu otkrivanje informacija (npr. zaštita javne sigurnosti), istraživači su dužni to učiniti, ali uz minimalno narušavanje povjerljivosti.</p> <p>Elektronički prijenos povjerljivih informacija: Kada se povjerljivi podaci prenose elektronski, istraživači moraju primijeniti adekvatne mjere zaštite, poput enkripcije, kako bi spriječili neovlašten pristup.</p> <p>Čuvanje povjerljivih informacija: Povjerljivi podaci moraju se čuvati na siguran način, u skladu sa zakonima o zaštiti podataka i internim politikama organizacije, kako bi se spriječilo neovlašteno korištenje ili gubitak podataka.</p>
	<i>AMA Code of Medical Ethics' Opinions on Clinical Research</i>	<p>Zaštita anonimnosti: Istraživači su dužni očuvati anonimnost sudionika kad god je to moguće, osiguravajući da se njihov identitet ne može otkriti na temelju prikupljenih podataka.</p> <p>Zaštita povjerljivosti: Povjerljive informacije o sudionicima moraju biti zaštićene, a pristup tim informacijama treba biti ograničen samo na</p>

		<p>ovlaštene osobe. Podaci se ne smiju dijeliti s trećim stranama bez izričite suglasnosti sudionika.</p> <p>Održavanje povjerljivosti: Povjerljivost podataka mora se očuvati tijekom cijelog istraživanja i nakon njega. Istraživači su odgovorni za dugoročno čuvanje povjerljivih informacija, osim ako zakonom nije drukčije propisano.</p> <p>Ograničenja povjerljivosti: Povjerljivost može biti prekinuta u iznimnim slučajevima, primjerice kada zakon zahtijeva otkrivanje informacija ili kada je potrebno zaštititi sudionika ili javnost.</p> <p>Elektronički prijenos povjerljivih informacija: Prilikom prijenosa povjerljivih podataka elektroničkim putem, potrebno je primijeniti visoke standarde sigurnosti, kao što su enkripcija, kako bi se spriječio neovlašten pristup.</p> <p>Čuvanje povjerljivih informacija: Istraživači moraju osigurati sigurno čuvanje svih povjerljivih podataka, u skladu s pravnim standardima i pravilima institucije, kako bi se izbjeglo curenje podataka ili njihova zlouporaba.</p>
sociologija	<i>The International Sociological Association (ISA) Code of Ethics</i>	<p>Zaštita anonimnosti: Sociolozi moraju osigurati da su identiteti sudionika istraživanja zaštićeni, osim ako sudionici ne pristanu na otkrivanje svojih podataka.</p> <p>Zaštita povjerljivosti: Informacije prikupljene tijekom istraživanja moraju biti strogo povjerljive i koristiti se samo u svrhe istraživanja. Povjerljivi podaci ne smiju se dijeliti bez odobrenja sudionika.</p> <p>Održavanje povjerljivosti: Istraživači su odgovorni za kontinuirano očuvanje povjerljivosti prikupljenih podataka, uključujući dugoročno čuvanje nakon završetka istraživanja.</p> <p>Ograničenja povjerljivosti: Povjerljivost se može prekršiti samo u iznimnim okolnostima, kao što su zakonski zahtjevi ili potreba da se zaštiti sigurnost pojedinca ili zajednice.</p> <p>Elektronički prijenos povjerljivih informacija: Pri prijenosu povjerljivih podataka elektroničkim putem, istraživači moraju poduzeti sve potrebne mjere kako bi zaštitili informacije od neovlaštenog pristupa, poput enkripcije podataka.</p> <p>Čuvanje povjerljivih informacija: Povjerljivi podaci moraju se čuvati na siguran način, u skladu s relevantnim zakonima i pravilima organizacije, kako bi se osigurala dugoročna zaštita od zloupotrebe ili curenja podataka.</p>
	<i>The American Sociological Association's (ASA's) Code of Ethics</i>	<p>Zaštita anonimnosti: Sociolozi trebaju poduzeti mjere kako bi osigurali anonimnost pojedinaca u istraživanju, osim ako sudionici daju izričiti pristanak da njihovi identiteti budu otkriveni.</p> <p>Zaštita povjerljivosti: Sociolozi su obavezni štiti povjerljivost informacija dobivenih od sudionika, osim ako postoje pravni ili etički razlozi za otkrivanje podataka.</p> <p>Održavanje povjerljivosti: Osiguravaju da pristup povjerljivim informacijama imaju samo oni koji su ovlašteni, a svi suradnici u istraživanju trebaju biti obučeni o važnosti očuvanja povjerljivosti.</p> <p>Ograničenja povjerljivosti: Sociolozi jasno informiraju sudionike o potencijalnim ograničenjima povjerljivosti, uključujući pravne obveze za otkrivanje informacija.</p> <p>Elektronički prijenos povjerljivih informacija: Kod elektroničkog prijenosa povjerljivih podataka, sociolozi moraju poduzeti dodatne mjere kako bi osigurali sigurnost tih podataka.</p> <p>Čuvanje povjerljivih informacija: Povjerljive informacije trebaju biti sigurno pohranjene i zaštićene od neovlaštenog pristupa, a po potrebi se uništavaju kada više nisu potrebne.</p>
	<i>Etički kodeks Hrvatskog sociološkog društva</i>	<p>Zaštita anonimnosti: Sociolozi moraju osigurati da osobni identiteti sudionika u istraživanju ostanu anonimni, osim ako su sudionici pristali na otkrivanje.</p>

		<p>Zaštita povjerljivosti: Povjerljivost podataka prikupljenih tijekom istraživanja mora se strogo čuvati, a sudionici moraju biti informirani o tome kako će se njihovi podaci koristiti.</p> <p>Održavanje povjerljivosti: Pristup povjerljivim informacijama ograničen je na istraživački tim, a suradnici moraju biti svjesni etičkih obaveza u vezi s čuvanjem povjerljivih podataka.</p> <p>Ograničenja povjerljivosti: Sociolozi trebaju unaprijed obavijestiti sudionike o mogućim ograničenjima povjerljivosti, kao što su zakonske obaveze za otkrivanje određenih informacija.</p> <p>Elektronički prijenos povjerljivih informacija: Kod prijenosa povjerljivih podataka putem elektroničkih sredstava, potrebne su posebne sigurnosne mjere kako bi se osigurala zaštita podataka.</p> <p>Čuvanje povjerljivih informacija: Povjerljivi podaci moraju se sigurno pohraniti i uništiti nakon što više nisu potrebni, u skladu s etičkim i pravnim standardima.</p>
pedagogija	<p><i>National Educational Research Association (NERA) - Guidelines for Ethical Research in Education</i></p>	<p>Poštovanje dostojanstva pojedinca: Istraživači moraju poštivati prava, dostojanstvo i autonomiju sudionika. Sudjelovanje u istraživanjima treba biti dobrovoljno, uz informirani pristanak sudionika.</p> <p>Zaštita privatnosti i povjerljivosti: Podaci sudionika moraju se zaštititi, a istraživači su odgovorni za očuvanje povjerljivosti prikupljenih informacija i anonimnosti sudionika, gdje je to moguće.</p> <p>Održivost i odgovornost: Istraživači su odgovorni za provođenje istraživanja na način koji je znanstveno opravdan i održiv te moraju osigurati transparentnost u svojim postupcima i rezultatima.</p> <p>Zaštita od štete: Istraživanje ne smije nanijeti fizičku, emocionalnu ili društvenu štetu sudionicima. Istraživači su dužni poduzeti mjere kako bi smanjili rizike za sudionike.</p> <p>Pravednost i nepristranost: Istraživanje mora biti provedeno pravedno i bez diskriminacije, s jednakim pristupom za sve sudionike, bez obzira na spol, etničku pripadnost ili druge osobne karakteristike.</p> <p>Održivost elektroničkih podataka: Kod prikupljanja i prijenosa podataka putem elektroničkih sredstava, istraživači moraju osigurati visoku razinu sigurnosti kako bi zaštitili povjerljive informacije od neovlaštenog pristupa.</p> <p>Održavanje integriteta istraživača: Istraživači su odgovorni za očuvanje znanstvenog integriteta, izbjegavanje sukoba interesa te pošteno i etično predstavljanje rezultata istraživanja.</p>
	<p><i>Etički kodeks istraživanja s djecom</i></p>	<p>Zaštita anonimnosti: Kod istraživanja s djecom, anonimnost se osigurava tako da se identitet djeteta ne može povezati s prikupljenim podacima. Anonimnost je od suštinskog značaja kako bi se osiguralo da sudionici ne mogu biti prepoznati po objavljenim rezultatima.</p> <p>Zaštita povjerljivosti: Povjerljivost znači da će podaci prikupljeni tijekom istraživanja biti zaštićeni od neovlaštenog pristupa. Kod istraživanja s djecom, to podrazumijeva da se osjetljive informacije, poput medicinskih ili obiteljskih podataka, čuvaju u tajnosti.</p> <p>Održavanje povjerljivosti: Istraživači su dužni održavati povjerljivost prikupljenih podataka čak i nakon završetka istraživanja. Podaci se smiju dijeliti samo unutar istraživačkog tima koji je ovlašten za rad s tim informacijama.</p> <p>Ograničenja povjerljivosti: Istraživači moraju informirati sudionike o situacijama u kojima povjerljivost ne može biti zajamčena, kao što su pravni slučajevi koji zahtijevaju prijavu, primjerice u slučajevima zlostavljanja ili zanemarivanja djece.</p> <p>Elektronički prijenos povjerljivih informacija: Kada se povjerljivi podaci prenose elektroničkim putem, etički kodeksi zahtijevaju sigurnosne mjere, kao što su enkripcija i zaštita lozinkama, kako bi se spriječila neovlaštena pristupa tim podacima.</p> <p>Čuvanje povjerljivih informacija: Povjerljivi podaci prikupljeni u istraživanjima s djecom moraju se sigurno čuvati (npr. u zaključanim</p>

		<p>spremnici ili šifriranim bazama podataka) i biti dostupni samo ovlaštenim osobama.</p>
psihologija	<p><i>Society for Research in Child Development (SRCD) - Ethical Standards in Child Psychology Research</i></p>	<p>Zaštita anonimnosti: Istraživači moraju osigurati anonimnost djece i njihovih obitelji kada to okolnosti dopuštaju. Identitet sudionika ne smije biti otkriven bez pristanka.</p> <p>Zaštita povjerljivosti: Povjerljivost podataka o sudionicima mora biti strogo zaštićena. Informacije prikupljene tijekom istraživanja moraju se koristiti samo u istraživačke svrhe i čuvati od neovlaštenog pristupa.</p> <p>Održavanje povjerljivosti: Povjerljivi podaci mogu biti dostupni samo ovlaštenim osobama koje su obučene za čuvanje povjerljivosti. Istraživači moraju poduzeti mjere da zaštite te podatke u svim fazama istraživanja.</p> <p>Ograničenja povjerljivosti: Sudionici i njihovi roditelji/skrbnici moraju biti unaprijed informirani o mogućim ograničenjima povjerljivosti, kao što su pravni zahtjevi za otkrivanje informacija u slučajevima zlostavljanja ili zanemarivanja djeteta.</p> <p>Elektronički prijenos povjerljivih informacija: Pri prijenosu podataka elektroničkim putem, istraživači moraju koristiti sigurnosne mjere kako bi osigurali zaštitu podataka od neovlaštenog pristupa ili gubitka.</p> <p>Čuvanje povjerljivih informacija: Povjerljivi podaci moraju biti sigurno pohranjeni, a nakon što više nisu potrebni, treba ih uništiti na siguran način kako bi se osigurala zaštita privatnosti sudionika.</p>
	<p><i>European Federation of Psychologists' Associations (EFPA)</i></p>	<p>Zaštita anonimnosti: Psiholozi moraju osigurati anonimnost sudionika istraživanja kada je to moguće. Identitet osoba ne smije biti otkriven bez njihovog izričitog pristanka, osim u slučajevima kada postoji zakonska obveza ili prijetnja ozbiljne opasnosti.</p> <p>Zaštita povjerljivosti: Psiholozi su dužni čuvati povjerljivost svih informacija prikupljenih tijekom profesionalnih aktivnosti. To uključuje razgovore, podatke o dijagnostici, terapijske procese i druge osobne informacije o klijentima ili sudionicima.</p> <p>Održavanje povjerljivosti: Povjerljive informacije mogu se dijeliti samo uz izričiti pristanak osobe, osim u situacijama gdje zakon zahtijeva otkrivanje podataka, kao što su prijetnje ozbiljne ozljede ili zlostavljanja. Psiholozi trebaju poduzeti sve razumne mjere kako bi osigurali da suradnici i pomoćno osoblje također poštuju povjerljivost.</p> <p>Ograničenja povjerljivosti: Psiholozi moraju unaprijed obavijestiti klijente o mogućim ograničenjima povjerljivosti, uključujući pravne obveze prijavljivanja određenih informacija, poput zlostavljanja ili ozbiljne prijetnje nečijem zdravlju ili životu.</p> <p>Elektronički prijenos povjerljivih informacija: Kod prijenosa povjerljivih informacija elektroničkim putem (e-pošta, baze podataka, digitalne platforme), psiholozi su dužni koristiti sigurne sustave kako bi osigurali zaštitu podataka od neovlaštenog pristupa i kršenja privatnosti.</p> <p>Čuvanje povjerljivih informacija: Povjerljive informacije moraju biti sigurno pohranjene kako bi se spriječio neovlašten pristup, krađa ili gubitak. Kada više nisu potrebni, podaci bi se trebali uništiti na siguran način kako bi se osigurala daljnja zaštita privatnosti sudionika ili klijenata.</p>
	<p><i>Ethical Principles of Psychologists in Research - American Psychological Association (APA)</i></p>	<p>Zaštita anonimnosti: Psiholozi bi trebali osigurati anonimnost sudionika kada je to moguće. Ako se podaci prikupljaju na način da se može identificirati pojedinca, treba poduzeti korake da se ukloni identifikacija, osim ako sudionici pristanu na otkrivanje identiteta.</p> <p>Zaštita povjerljivosti: Povjerljivost podataka prikupljenih u istraživanju mora se poštovati. Psiholozi su odgovorni za zaštitu privatnosti sudionika i osiguranje da osobni podaci budu korišteni samo u svrhe navedene prilikom dobivanja informiranog pristanka.</p> <p>Održavanje povjerljivosti: Psiholozi su dužni kontinuirano održavati povjerljivost podataka, uključujući informacije podijeljene s istraživačkim timovima ili pomoćnim osobljem. Samo oni koji su uključeni u istraživanje i ovlašteni imaju pristup povjerljivim podacima.</p> <p>Ograničenja povjerljivosti: Psiholozi moraju unaprijed obavijestiti sudionike o potencijalnim ograničenjima povjerljivosti, kao što su pravne</p>

		<p>obveze da prijave slučajeve zlostavljanja ili prijetnje po život. Sudionici moraju razumjeti situacije u kojima povjerljivost može biti prekršena.</p> <p>Elektronički prijenos povjerljivih informacija: Kada se povjerljive informacije prenose elektroničkim putem, psiholozi su dužni koristiti sigurnosne mjere, poput enkripcije, kako bi spriječili neovlašteni pristup podacima i zaštitili povjerljivost tijekom prijena.</p> <p>Čuvanje povjerljivih informacija: Povjerljive informacije trebaju biti sigurno pohranjene kako bi se spriječio neovlašteni pristup, krađa ili gubitak podataka. Nakon što informacije više nisu potrebne, trebale bi biti uništene na odgovarajući način, kako bi se zaštitila privatnost sudionika.</p>
	<p><i>Kodeks etike psihološke djelatnosti od hrvatske psihološke komore</i></p>	<p>Zaštita anonimnosti: Psiholozi su obvezni štiti anonimnost svojih sudionika istraživanja, osim u slučajevima kada je identificiranje neizbježno zbog prirode istraživanja ili ako je to izričito odobreno od strane klijenata. Identitet klijenata treba biti zaštićen u svim dokumentima i izvještajima.</p> <p>Zaštita povjerljivosti: Povjerljivost informacija prikupljenih u psihološkom radu mora biti strogo očuvana. Psiholozi su odgovorni za zaštitu osobnih podataka svojih klijenata i osiguranje da se informacije koriste samo u svrhu za koju su prikupljene.</p> <p>Održavanje povjerljivosti: Povjerljive informacije trebaju biti dostupne samo onima koji su uključeni u pružanje psiholoških usluga i koji su obvezni poštovati povjerljivost. Svi članovi tima, uključujući pomoćno osoblje, moraju biti upoznati s pravilima o očuvanju povjerljivosti.</p> <p>Ograničenja povjerljivosti: Psiholozi moraju obavijestiti klijente o mogućim ograničenjima povjerljivosti, uključujući pravne obveze za prijavu određenih informacija, kao što su prijave o zlostavljanju ili prijetnjama po sigurnost.</p> <p>Elektronički prijenos povjerljivih informacija: Kod prijena povjerljivih informacija elektroničkim putem, psiholozi su dužni koristiti odgovarajuće sigurnosne mjere, poput enkripcije, kako bi zaštitili podatke od neovlaštenog pristupa i osigurali njihovu sigurnost.</p> <p>Čuvanje povjerljivih informacija: Povjerljive informacije moraju biti sigurno pohranjene. Kada podaci više nisu potrebni, trebaju biti pravilno uništeni kako bi se osigurala daljnja zaštita privatnosti klijenata.</p>

1.2. Informirani pristanak

Jedno od glavnih etičkih načela koje često daje informacije o praktičnim prosudbama unutar istraživanja odnosi se na potrebu poštivanja autonomije onih koji sudjeluju u istraživanju. Ideja da bi ljudi trebali biti slobodni sami odlučiti što je za njih najbolje, široko je prihvaćen princip u modernim zapadnim društvima, ali i drugdje. Informirani pristanak je načelo koje podupire zajednički zahtjev da istraživači njega moraju dobiti od sudionika prije provođenja istraživanja, te da bi sudionici trebali biti u mogućnosti povući se iz istrage u bilo kojem trenutku (Hammersley i Traianou, 2012, 75).

Prikaz 2. Obilježja informiranog pristanka u različitim etičkim kodeksima

PODRUČJE	NAZIV KODEKSA	KLJUČNE STAVKE
medicina	<i>DECLARATION OF HELSINKI Ethical Principles for Medical Research Involving Human Subjects</i>	<p>Informirani pristanak u istraživanjima: Sudionici moraju biti potpuno informirani o svrsi, metodama, rizicima i koristima istraživanja. Pristanak mora biti dobrovoljan i dokumentiran.</p> <p>Informirani pristanak u kvalitativnim istraživanjima: Smjernice za kvalitativna istraživanja su iste kao i za sve ostale vrste istraživanja; sudionici trebaju biti obaviješteni o svim relevantnim aspektima istraživanja.</p> <p>Informirani pristanak u kvantitativnim istraživanjima: Sudionici trebaju razumjeti metode, analize i korištenje podataka u istraživanju. Informirani pristanak uključuje sve relevantne informacije o istraživačkom procesu.</p> <p>Informirani pristanak kod maloljetnih osoba (djece): Pristanak se mora dobiti od roditelja ili skrbnika, uz dodatno objašnjenje djetetu koje razumije istraživanje.</p> <p>Informirani pristanak kod osoba s duševnim smetnjama: Pristanak treba dobiti zakonski skrbnik ili zastupnik ako osoba nije sposobna razumjeti prirodu istraživanja. Istraživači trebaju osigurati razumijevanje u skladu s sposobnostima osobe.</p>
	<i>The European Code of Conduct for Research Integrity</i>	<p>Informirani pristanak u istraživanjima: Istraživači moraju osigurati da svi sudionici daju informirani pristanak, koji uključuje jasno objašnjenje svrhe, metodologije, potencijalnih rizika i koristi istraživanja. Pristanak mora biti slobodan i temeljen na razumijevanju, a dokumentacija o pristanku treba biti očuvana.</p> <p>Informirani pristanak u kvalitativnim istraživanjima: Smjernice za kvalitativna istraživanja slične su onima za sva istraživanja; sudionici trebaju biti obaviješteni o svim relevantnim aspektima istraživanja. Djelovanje treba biti usklađeno s principima transparentnosti i povjerenja.</p> <p>Informirani pristanak u kvantitativnim istraživanjima: Istraživači trebaju jasno komunicirati metodologiju, analize i način na koji će se podaci koristiti. Pristanak treba uključivati sve potrebne informacije kako bi sudionici mogli donijeti informiranu odluku.</p> <p>Informirani pristanak kod maloljetnih osoba (djece): Informirani pristanak treba dobiti od roditelja ili skrbnika, uz dodatno objašnjenje djetetu koje je prikladno za njegovu dob i sposobnosti.</p> <p>Informirani pristanak kod osoba s duševnim smetnjama: Ako osoba nije sposobna razumjeti prirodu istraživanja, pristanak treba dati zakonski skrbnik ili zastupnik. Istraživači trebaju prilagoditi pristup kako bi osigurali da osoba razumije sve relevantne informacije u skladu s njenim sposobnostima.</p>
	<i>AMA Code of Medical Ethics' Opinions on Clinical Research</i>	<p>Informirani pristanak u istraživanjima: Prema AMA smjernicama, istraživači su dužni osigurati da svi sudionici kliničkih istraživanja daju informirani pristanak. To uključuje pružanje jasnih i razumljivih informacija o svrsi istraživanja, metodama, rizicima i potencijalnim koristima. Sudionici moraju imati priliku postaviti pitanja i donijeti odluku bez prisile.</p> <p>Informirani pristanak u kvalitativnim istraživanjima: Iako AMA smjernice ne razlikuju posebno kvalitativna istraživanja, osnovni zahtjevi za informirani pristanak ostaju isti. Sudionici trebaju razumjeti sve aspekte istraživanja, uključujući metode prikupljanja podataka i moguće učinke.</p> <p>Informirani pristanak u kvantitativnim istraživanjima: Istraživači trebaju pružiti detaljne informacije o kvantitativnim metodama, uključujući način na koji se podaci prikupljaju, analiziraju i koriste. Informirani pristanak mora obuhvatiti sve ove aspekte kako bi sudionici mogli donijeti informiranu odluku.</p> <p>Informirani pristanak kod maloljetnih osoba (djece): Kod istraživanja koja uključuju djecu, pristanak se mora dobiti od roditelja ili zakonskih</p>

		<p>skrbnika. Također treba pružiti objašnjenje djetetu na razumljiv način, u skladu s njegovim sposobnostima razumijevanja.</p> <p>Informirani pristanak kod osoba s duševnim smetnjama: Ako osoba s duševnim smetnjama nije sposobna razumjeti prirodu istraživanja, pristanak treba dati zakonski skrbnik ili zastupnik. Istraživači trebaju osigurati da su svi procesi prilagođeni tako da osoba može razumjeti što istraživanje uključuje.</p>
sociologija	<i>The International Sociological Association (ISA) Code of Ethics</i>	<p>Informirani pristanak u istraživanjima: Istraživači moraju osigurati da svi sudionici budu potpuno informirani o svrsi, metodama, rizicima i potencijalnim koristima istraživanja. Informirani pristanak mora biti slobodan i temeljen na razumijevanju, bez prisile. Sudionici trebaju imati priliku postaviti pitanja i povući se iz istraživanja u bilo kojem trenutku.</p> <p>Informirani pristanak u kvalitativnim istraživanjima: U kvalitativnim istraživanjima, informirani pristanak uključuje objašnjenje specifičnih metoda prikupljanja podataka, kao što su intervjui ili fokus grupe. Istraživači trebaju osigurati da sudionici razumiju kako će njihove informacije biti korištene i osigurati transparentnost u vezi s postupcima istraživanja.</p> <p>Informirani pristanak u kvantitativnim istraživanjima: Za kvantitativna istraživanja, informirani pristanak treba obuhvatiti sve aspekte istraživanja, uključujući prikupljanje, analizu i uporabu podataka. Sudionici trebaju biti obaviješteni o metodama istraživanja i potencijalnim posljedicama sudjelovanja.</p> <p>Informirani pristanak kod maloljetnih osoba (djece): Kada istraživanje uključuje djecu, informirani pristanak treba biti dobiven od roditelja ili skrbnika. Također, djeci treba dati prikladne informacije o istraživanju na razumljiv način, ovisno o njihovoj dobi i sposobnostima razumijevanja.</p> <p>Informirani pristanak kod osoba s duševnim smetnjama: Za osobe s duševnim smetnjama, informirani pristanak treba dobiti zakonski skrbnik ili zastupnik ako osoba nije sposobna razumjeti prirodu istraživanja. Istraživači trebaju prilagoditi informacije kako bi odgovarale sposobnostima osobe za razumijevanje i donošenje odluka.</p>
	<i>The American Sociological Association's (ASA's) Code of Ethics</i>	<p>Opći informirani pristanak: Sudionici moraju biti potpuno obaviješteni o svrsi, metodama, rizicima i koristima istraživanja te mogu povući pristanak u bilo kojem trenutku.</p> <p>Kvalitativna istraživanja: Pristanak treba uključivati specifične metode kao što su intervjui i fokus grupe, s jasnim informacijama o korištenju podataka.</p> <p>Kvantitativna istraživanja: Pristanak treba obuhvatiti metode prikupljanja i analize podataka te kako će se podaci koristiti.</p> <p>Maloljetne osobe (djeca): Potreban je pristanak roditelja ili skrbnika, uz dodatno objašnjenje djetetu prikladno za njegovu dob.</p> <p>Osobe s duševnim smetnjama: Pristanak treba dobiti zakonski skrbnik ili zastupnik ako osoba nije sposobna razumjeti istraživanje.</p>
	<i>Etički kodeks Hrvatskog sociološkog društva</i>	<p>Opći informirani pristanak: Istraživači moraju osigurati da sudionici budu potpuno informirani o svrsi, metodologiji, rizicima i koristima istraživanja. Informirani pristanak treba biti slobodan, temeljen na razumijevanju i dokumentiran.</p> <p>Informirani pristanak u kvalitativnim istraživanjima: Sudionici trebaju razumjeti specifične metode kvalitativnih istraživanja, kao što su intervjui ili fokus grupe, te kako će njihove informacije biti korištene.</p> <p>Informirani pristanak u kvantitativnim istraživanjima: Sudionici trebaju biti obaviješteni o kvantitativnim metodama istraživanja, uključujući način prikupljanja, obrade i analize podataka.</p> <p>Informirani pristanak kod maloljetnih osoba (djece): Pristanak treba dobiti od roditelja ili zakonskih skrbnika, a djeci treba pružiti informacije na razumljiv način, u skladu s njihovom dobi i sposobnostima razumijevanja.</p>

		<p>Informirani pristanak kod osoba s duševnim smetnjama: Ako osoba nije sposobna razumjeti prirodu istraživanja, pristanak treba dati zakonski skrbnik ili zastupnik. Informacije treba prilagoditi sposobnostima osobe za razumijevanje.</p>
pedagogija	<p><i>National Educational Research Association (NERA) - Guidelines for Ethical Research in Education</i></p>	<p>Informirani pristanak: Istraživači trebaju osigurati da svi sudionici daju informirani pristanak, koji uključuje jasno objašnjenje svrhe, ciljeva, metoda, potencijalnih rizika i koristi istraživanja. Pristanak mora biti slobodan i temeljen na razumijevanju, a sudionici trebaju imati priliku povući pristanak u bilo kojem trenutku.</p> <p>Informirani pristanak u kvalitativnim istraživanjima: Sudionici u kvalitativnim istraživanjima trebaju biti obaviješteni o specifičnim metodama, kao što su intervjui ili fokus grupe, te kako će se njihovi podaci koristiti. Transparentnost i povjerenje su ključni.</p> <p>Informirani pristanak u kvantitativnim istraživanjima: Za kvantitativna istraživanja, informirani pristanak treba uključivati informacije o metodama prikupljanja podataka, analizi i načinu na koji će se podaci koristiti i objavljevati.</p> <p>Informirani pristanak kod maloljetnih osoba (djece): Pristanak treba dobiti od roditelja ili skrbnika. Također, djeci treba pružiti informacije na razumljiv način koji je prilagođen njihovoj dobi i sposobnostima razumijevanja.</p> <p>Informirani pristanak kod osoba s duševnim smetnjama: Kada istraživanje uključuje osobe s duševnim smetnjama, pristanak treba dobiti od zakonskog skrbnika ili zastupnika ako osoba nije sposobna razumjeti prirodu istraživanja. Informacije trebaju biti prilagođene sposobnostima osobe za razumijevanje.</p>
	<p><i>Etički kodeks istraživanja s djecom</i></p>	<p>Informirani pristanak u istraživanjima: Informirani pristanak znači da sudionici (ili njihovi skrbnici) razumiju svrhu, metode i moguće rizike istraživanja prije nego što pristanu sudjelovati. Kod djece, pristanak mora biti dobiven od roditelja ili skrbnika, uz djetetov pristanak ako je primjereno.</p> <p>Informirani pristanak u kvalitativnim istraživanjima: U kvalitativnim istraživanjima, gdje se često koristi dubinski razgovor, potrebno je detaljno objasniti način prikupljanja podataka i kako će informacije biti obrađene, kako bi se osigurala zaštita privatnosti sudionika.</p> <p>Informirani pristanak u kvantitativnim istraživanjima: U kvantitativnim istraživanjima, pristanak se često daje za sudjelovanje u anketama ili eksperimentima. Sudionici ili njihovi skrbnici trebaju biti informirani o svrsi, tijeku istraživanja i obradi podataka.</p> <p>Informirani pristanak kod maloljetnih osoba (djece): Djeca ne mogu samostalno dati pristanak za sudjelovanje u istraživanjima. Pristanak se mora dobiti od roditelja ili zakonskih skrbnika. Ako je dijete dovoljno staro da razumije istraživanje, traži se i njegov asent (pristanak djeteta).</p> <p>Informirani pristanak kod osoba s duševnim smetnjama: Za osobe koje nisu sposobne razumjeti prirodu istraživanja zbog mentalnih poteškoća, pristanak mora dati njihov zakonski skrbnik. Međutim, istraživači trebaju težiti da poštuju želje osobe ako je to moguće.</p>
psihologija	<p><i>Society for Research in Child Development (SRCD) - Ethical Standards in Child Psychology Research</i></p>	<p>Informirani pristanak: Istraživači moraju osigurati da su svi sudionici, uključujući roditelje ili skrbnike, potpuno obaviješteni o svrsi, metodama, rizicima i koristima istraživanja. Pristanak mora biti slobodan i temeljen na razumijevanju.</p> <p>Informirani pristanak u kvalitativnim istraživanjima: U kvalitativnim istraživanjima, informacije trebaju uključivati specifične metode kao što su intervjui i fokus grupe, te jasno objašnjenje kako će se prikupljeni podaci koristiti.</p> <p>Informirani pristanak u kvantitativnim istraživanjima: Za kvantitativna istraživanja, informirani pristanak treba uključivati informacije o metodama prikupljanja podataka, analizi i njihovom korištenju.</p>

		<p>Informirani pristanak kod maloljetnih osoba (djece): Potreban je pristanak roditelja ili zakonskih skrbnika. Djeca također trebaju dati svoj pristanak na način prilagođen njihovoj dobi i sposobnostima razumijevanja. Pristanak se treba dokumentirati, a djeca trebaju biti obaviještena o istraživanju na razumljiv način.</p> <p>Informirani pristanak kod osoba s duševnim smetnjama: Ako osoba nije sposobna razumjeti prirodu istraživanja, pristanak treba dobiti od zakonskog skrbnika ili zastupnika. Istraživači trebaju prilagoditi informacije prema sposobnostima osobe za razumijevanje.</p>
	<p><i>European Federation of Psychologists' Associations (EFPA)</i></p>	<p>Informirani pristanak: Istraživači trebaju osigurati da svi sudionici budu potpuno informirani o svrsi, metodama, rizicima i koristima istraživanja. Pristanak mora biti dobrovoljan, temeljen na razumijevanju i dokumentiran, uz mogućnost povlačenja u bilo kojem trenutku.</p> <p>Informirani pristanak u kvalitativnim istraživanjima: U kvalitativnim istraživanjima, informacije trebaju obuhvatiti specifične metode kao što su intervjui ili fokus grupe i jasno objašnjenje kako će se podaci koristiti i očuvati privatnost sudionika.</p> <p>Informirani pristanak u kvantitativnim istraživanjima: Pristanak treba uključivati informacije o kvantitativnim metodama prikupljanja i analize podataka, te o načinu na koji će se rezultati istraživanja objaviti.</p> <p>Informirani pristanak kod maloljetnih osoba (djece): Pristanak treba dobiti od roditelja ili zakonskih skrbnika, dok djeca također trebaju pružiti svoj pristanak na način koji je prilagođen njihovoj dobi i sposobnostima razumijevanja.</p> <p>Informirani pristanak kod osoba s duševnim smetnjama: Ako osoba s duševnim smetnjama nije sposobna razumjeti istraživanje, pristanak treba dobiti zakonski skrbnik ili zastupnik. Informacije trebaju biti prilagođene sposobnostima osobe za razumijevanje.</p>
	<p><i>Ethical Principles of Psychologists in Research - American Psychological Association (APA)</i></p>	<p>Informirani pristanak: Istraživači moraju osigurati da sudionici budu potpuno informirani o svrsi, metodama, rizicima i koristima istraživanja. Pristanak treba biti dobrovoljan, temeljen na razumijevanju, i dokumentiran. Sudionici trebaju imati mogućnost povlačenja pristanka u bilo kojem trenutku bez posljedica.</p> <p>Informirani pristanak u kvalitativnim istraživanjima: U kvalitativnim istraživanjima, informirani pristanak treba obuhvatiti specifične metode kao što su intervjui i fokus grupe, uključujući objašnjenje kako će se podaci koristiti i zaštititi privatnost sudionika.</p> <p>Informirani pristanak u kvantitativnim istraživanjima: Za kvantitativna istraživanja, pristanak mora uključivati informacije o metodama prikupljanja i analize podataka, te o tome kako će se rezultati koristiti i objaviti.</p> <p>Informirani pristanak kod maloljetnih osoba (djece): Za djecu, pristanak treba dobiti od roditelja ili zakonskih skrbnika. Djeca također trebaju dati svoj pristanak (assent) na način koji je prilagođen njihovoj dobi i sposobnostima razumijevanja.</p> <p>Informirani pristanak kod osoba s duševnim smetnjama: Kada se istraživanje provodi s osobama koje imaju duševne smetnje, pristanak treba dobiti od zakonskog skrbnika ili zastupnika ako osoba nije sposobna razumjeti prirodu istraživanja. Informacije trebaju biti prilagođene sposobnostima osobe za razumijevanje.</p>
	<p><i>Kodeks etike psihološke djelatnosti od hrvatske psihološke komore</i></p>	<p>Informirani pristanak: Istraživači moraju osigurati da sudionici budu jasno informirani o svrsi, metodama, rizicima i koristima istraživanja. Pristanak mora biti dobrovoljan, temeljen na razumijevanju i dokumentiran. Sudionici trebaju imati mogućnost povlačenja pristanka u bilo kojem trenutku bez posljedica.</p> <p>Informirani pristanak u kvalitativnim istraživanjima: U kvalitativnim istraživanjima, informirani pristanak treba uključivati informacije o specifičnim metodama, kao što su intervjui i fokus grupe, te o tome kako će se podaci koristiti i zaštititi privatnost sudionika.</p>

		<p>Informirani pristanak u kvantitativnim istraživanjima: Za kvantitativna istraživanja, informirani pristanak treba obuhvatiti metode prikupljanja i analize podataka, te o načinu objave rezultata istraživanja.</p> <p>Informirani pristanak kod maloljetnih osoba (djece): Za djecu, pristanak treba dobiti od roditelja ili zakonskih skrbnika, uz dodatno objašnjenje djetetu na način koji je razumljiv za njegovu dob i sposobnosti.</p> <p>Informirani pristanak kod osoba s duševnim smetnjama: Ako osoba s duševnim smetnjama nije sposobna razumjeti prirodu istraživanja, pristanak treba dobiti zakonski skrbnik ili zastupnik. Informacije trebaju biti prilagođene sposobnostima osobe za razumijevanje.</p>
--	--	---

1.3. Rizici u istraživanjima

Istraživači trebaju unaprijed identificirati moguće rizike, bilo fizičke, emocionalne ili psihološke, kako bi osigurali sigurnost sudionika i smanjili mogućnost štete. Vrlo velika je odgovornost istraživača koji treba osigurati ravnotežu između znanstvene vrijednosti istraživanja i dobrobiti sudionika, etičko planiranje ključno za očuvanje povjerenja i sigurnosti (Hay i Israel, 2006, 95).

Prikaz 3. Obilježja rizika u istraživanjima u različitim etičkim kodeksima

PODRUČJE	NAZIV KODEKSA	KLJUČNE STAVKE
medicina	<i>DECLARATION OF HELSINKI Ethical Principles for Medical Research Involving Human Subjects</i>	<p>Rizici tokom prikupljanja podataka: Istraživači moraju minimizirati sve moguće rizike za sudionike tijekom prikupljanja podataka.</p> <p>Emotivni rizici: Emocionalni stres ili nelagoda trebaju biti procijenjeni i smanjeni, uz pružanje podrške sudionicima.</p> <p>Fizički rizici: Fizički zahvati trebaju biti sigurni i bez štetnih posljedica za sudionike.</p> <p>Rizici kod objavljivanja rezultata: Rezultati moraju biti objavljeni tako da ne štete sudionicima, uz zaštitu njihove privatnosti i identiteta.</p>
	<i>The European Code of Conduct for Research Integrity</i>	<p>Rizici tokom prikupljanja podataka: Istraživači trebaju identificirati, procijeniti i minimizirati rizike za sudionike, osiguravajući da svi postupci budu etički prihvatljivi i da ne uzrokuju štetu.</p> <p>Emotivni rizici: Potrebno je upravljati emocionalnim stresom i nelagodom koji sudionici mogu doživjeti, pružajući odgovarajuću podršku i zaštitu.</p> <p>Fizički rizici: Istraživači moraju minimizirati fizičke rizike i osigurati da svi fizički zahvati budu sigurni za sudionike.</p> <p>Rizici kod objavljivanja rezultata: Rezultati istraživanja trebaju biti objavljeni s pažnjom na zaštitu privatnosti sudionika i minimiziranje mogućih negativnih posljedica.</p>
	<i>AMA Code of Medical Ethics' Opinions on Clinical Research</i>	<p>Rizici tokom prikupljanja podataka: Istraživači moraju procijeniti i minimizirati rizike povezane s prikupljanjem podataka, osiguravajući da postupci budu sigurni i da ne štete sudionicima.</p> <p>Emotivni rizici: Emocionalni stres i nelagoda moraju biti uzeti u obzir i minimizirani. Istraživači trebaju pružiti adekvatnu podršku i resurse za sudionike koji se suočavaju s emocionalnim posljedicama.</p> <p>Fizički rizici: Fizički rizici trebaju biti smanjeni na minimum, a svi fizički zahvati ili postupci moraju biti provedeni na siguran način. Sudionici moraju biti informirani o bilo kakvim potencijalnim fizičkim rizicima.</p> <p>Rizici kod objavljivanja rezultata: Rezultati istraživanja trebaju biti objavljeni uz pažnju na zaštitu identiteta i privatnosti sudionika. Istraživači moraju osigurati da objavljivanje ne dovede do štetnih posljedica za sudionike.</p>

	<i>The International Sociological Association (ISA) Code of Ethics</i>	<p>Rizici tokom prikupljanja podataka: Istraživači moraju osigurati da su svi postupci prikupljanja podataka etički prihvatljivi i da minimiziraju rizike za sudionike. Ovo uključuje pažljivo planiranje kako bi se izbjegle bilo kakve štetne posljedice za sudionike.</p> <p>Emotivni rizici: Emocionalni stres i nelagoda trebaju biti uzeti u obzir i minimizirani. Istraživači trebaju pružiti podršku i osigurati da sudionici budu svjesni i pripremljeni za moguće emocionalne izazove.</p> <p>Fizički rizici: Fizički rizici trebaju biti procijenjeni i smanjeni na minimum. Istraživači moraju osigurati da svi fizički zahvati ne predstavljaju prijetnju zdravlju ili sigurnosti sudionika.</p> <p>Rizici kod objavljivanja rezultata: Rezultati istraživanja trebaju biti objavljeni uz zaštitu identiteta i privatnosti sudionika. Istraživači trebaju pažljivo razmotriti moguće negativne posljedice objavljivanja rezultata za sudionike.</p>
sociologija	<i>The American Sociological Association's (ASA's) Code of Ethics</i>	<p>Rizici tokom prikupljanja podataka: Istraživači moraju pažljivo procijeniti i minimizirati rizike povezane s prikupljanjem podataka. Oni su odgovorni za osiguranje da njihovi postupci ne štete sudionicima i da svi potencijalni rizici budu jasno komunicirani.</p> <p>Emotivni rizici: Emocionalni rizici trebaju biti uzeti u obzir i minimizirani. Istraživači trebaju pružiti podršku i resurse za sudionike koji se suočavaju s emocionalnim posljedicama sudjelovanja u istraživanju.</p> <p>Fizički rizici: Fizički rizici trebaju biti svedeni na minimum. Istraživači su odgovorni za osiguranje da fizički zahvati ili postupci budu sigurni i ne uzrokuju štetu ili nelagodu.</p> <p>Rizici kod objavljivanja rezultata: Rezultati istraživanja moraju biti objavljeni na način koji štiti privatnost i identitet sudionika. Istraživači trebaju pažljivo razmotriti moguće negativne posljedice objavljivanja rezultata za sudionike i poduzeti mjere za njihovu zaštitu.</p>
	<i>Etički kodeks Hrvatskog sociološkog društva</i>	<p>Rizici tokom prikupljanja podataka: Istraživači su odgovorni za identificiranje i minimiziranje rizika povezanih s prikupljanjem podataka, uključujući zaštitu sudionika od mogućih šteta.</p> <p>Emotivni rizici: Emocionalni stres i nelagoda trebaju biti razmatrani i smanjeni. Istraživači trebaju osigurati podršku sudionicima i pružiti informacije o tome kako se mogu obratiti za pomoć ako dožive emocionalne poteškoće.</p> <p>Fizički rizici: Fizički rizici trebaju biti svedeni na minimum, a svi fizički zahvati moraju biti sigurni i ne uzrokovati štetu ili nelagodu sudionicima.</p> <p>Rizici kod objavljivanja rezultata: Rezultati istraživanja moraju biti objavljeni uz pažnju na zaštitu privatnosti i identiteta sudionika. Istraživači trebaju osigurati da objavljivanje rezultata ne uzrokuje štetu sudionicima.</p>
pedagogija	<i>National Educational Research Association (NERA) - Guidelines for Ethical Research in Education</i>	<p>Rizici tokom prikupljanja podataka: Istraživači trebaju identificirati i minimizirati rizike povezane s prikupljanjem podataka, osiguravajući da postupci ne nanose štetu sudionicima. Ovo uključuje pažljivo planiranje istraživanja kako bi se smanjili potencijalni negativni utjecaji.</p> <p>Emotivni rizici: Emocionalni stres i nelagoda trebaju biti procijenjeni i minimizirani. Istraživači trebaju osigurati da sudionici budu svjesni i podržani ako dožive emocionalne poteškoće zbog sudjelovanja u istraživanju.</p> <p>Fizički rizici: Fizički rizici trebaju biti minimizirani, a svi fizički postupci trebaju biti sigurni za sudionike. Istraživači moraju osigurati da fizički zahvati ne predstavljaju prijetnju zdravlju ili sigurnosti sudionika.</p> <p>Rizici kod objavljivanja rezultata: Objavljivanje rezultata treba biti provedeno s pažnjom na zaštitu privatnosti i identiteta sudionika. Istraživači trebaju razmotriti moguće negativne posljedice objavljivanja rezultata i osigurati da ne uzrokuju štetu sudionicima.</p>

	<i>Etički kodeks istraživanja s djecom</i>	<p>Rizici tijekom prikupljanja podataka: Istraživači moraju minimalizirati sve rizike tijekom prikupljanja podataka. To može uključivati emotivne, fizičke ili socijalne rizike, posebno kod ranjivih skupina poput djece.</p> <p>Emotivni rizici: Istraživači moraju paziti da istraživački proces ne izaziva emocionalnu nelagodu ili stres kod djece. Ako postoji mogućnost emotivnog uznemiravanja, istraživanje treba biti osmišljeno na način da smanji te rizike.</p> <p>Fizički rizici: U istraživanjima koja uključuju fizički kontakt ili medicinske procedure, potrebno je osigurati maksimalnu sigurnost sudionika. Pristanak za fizičke rizike mora biti eksplicitno zatražen od roditelja.</p> <p>Rizici kod objavljivanja rezultata istraživanja: Pri objavljivanju rezultata, istraživači moraju paziti da ne otkriju identitet sudionika, posebno djece, niti da objave informacije koje bi im mogle nanijeti štetu ili neugodnost.</p>
psihologija	<i>Society for Research in Child Development (SRCD) - Ethical Standards in Child Psychology Research</i>	<p>Rizici tokom prikupljanja podataka: Istraživači trebaju pažljivo procijeniti i minimizirati rizike povezane s prikupljanjem podataka od djece. Svi postupci trebaju biti dizajnirani da minimiziraju bilo kakvu štetu i osiguraju sigurnost i dobrobit djece.</p> <p>Emotivni rizici: Emocionalni rizici za djecu trebaju biti pažljivo razmotreni i minimizirani. Istraživači trebaju pružiti odgovarajuću podršku i zaštitu, te osigurati da djeca ne dožive nepotreban stres ili nelagodu.</p> <p>Fizički rizici: Fizički rizici trebaju biti svedeni na minimum, a svi fizički postupci moraju biti sigurni za djecu. Istraživači trebaju poduzeti mjere kako bi osigurali fizičku sigurnost djece tijekom istraživanja.</p> <p>Rizici kod objavljivanja rezultata: Rezultati istraživanja trebaju biti objavljeni uz zaštitu identiteta i privatnosti djece. Istraživači trebaju osigurati da objavljivanje rezultata ne dovede do štete ili otkrivanja osobnih informacija o djece.</p>
	<i>European Federation of Psychologists' Associations (EFPA)</i>	<p>Rizici tokom prikupljanja podataka: Istraživači trebaju identificirati i minimizirati rizike povezane s prikupljanjem podataka. Trebaju osigurati da svi postupci budu sigurni i da ne uzrokuju štetu ili nelagodu sudionicima.</p> <p>Emotivni rizici: Emocionalni rizici trebaju biti pažljivo razmotreni i minimizirani. Istraživači trebaju pružiti podršku sudionicima i osigurati da budu informirani o mogućim emocionalnim posljedicama sudjelovanja u istraživanju.</p> <p>Fizički rizici: Fizički rizici trebaju biti svedeni na minimum, a svi fizički zahvati moraju biti sigurni za sudionike. Istraživači su odgovorni za osiguranje da fizički postupci ne uzrokuju štetu ili nelagodu.</p> <p>Rizici kod objavljivanja rezultata: Rezultati istraživanja trebaju biti objavljeni uz pažnju na zaštitu privatnosti i identiteta sudionika. Istraživači trebaju osigurati da objavljivanje rezultata ne uzrokuje štetu ili otkrivanje osobnih informacija o sudionicima.</p>
	<i>Ethical Principles of Psychologists in Research - American Psychological Association (APA)</i>	<p>Rizici tokom prikupljanja podataka: Istraživači su odgovorni za identifikaciju i minimiziranje rizika povezanim s prikupljanjem podataka. Trebaju osigurati da istraživanje ne nanosi štetu sudionicima i da se podaci prikupljaju na etički prihvatljiv način.</p> <p>Emotivni rizici: Emocionalni stres i nelagoda trebaju biti pažljivo razmotreni i minimizirani. Istraživači moraju osigurati podršku sudionicima i pružiti informacije o mogućim emocionalnim posljedicama sudjelovanja.</p> <p>Fizički rizici: Fizički rizici trebaju biti svedeni na minimum. Istraživači moraju osigurati da svi fizički zahvati i postupci budu sigurni i ne uzrokuju štetu ili nelagodu sudionicima.</p> <p>Rizici kod objavljivanja rezultata: Rezultati istraživanja trebaju biti objavljeni uz pažnju na zaštitu privatnosti i identiteta sudionika. Istraživači trebaju osigurati da objavljivanje rezultata ne uzrokuje štetu sudionicima ili otkriva njihove osobne podatke.</p>

	<p><i>Kodeks etike psihološke djelatnosti od hrvatske psihološke komore</i></p>	<p>Rizici tokom prikupljanja podataka: Psiholozi su odgovorni za procjenu i minimiziranje rizika povezanih s prikupljanjem podataka. Moraju osigurati da istraživanje ne uzrokuje štetu sudionicima te osigurati etičke standarde u svim postupcima prikupljanja podataka.</p> <p>Emotivni rizici: Istraživači trebaju prepoznati i minimizirati emocionalne rizike za sudionike. Ako sudjelovanje u istraživanju izazove emocionalni stres ili nelagodu, psiholozi su dužni pružiti adekvatnu podršku i osigurati dobrobit sudionika.</p> <p>Fizički rizici: Fizički rizici u istraživanju trebaju biti minimizirani. Istraživači moraju osigurati da postupci ne uzrokuju fizičku štetu ili nelagodu sudionicima.</p> <p>Rizici kod objavljivanja rezultata: Prilikom objavljivanja rezultata istraživanja, psiholozi moraju paziti na zaštitu privatnosti i povjerljivosti sudionika. Ne smiju objavljivati podatke koji bi mogli naštetiti sudionicima ili otkriti njihove osobne podatke bez odgovarajuće zaštite.</p>
--	---	---

2. Odnos prema istraživačkoj etici

2.1. Pristupi etici

Etička razmatranja usmjerena su na procjenu ispravnosti radnji i odluka. Pristupi etici često se klasificiraju prema tome na što se fokusiraju u analizi: na posljedice radnji, na pravila ili na karakteristike donositelja odluka. Ovi pristupi pružaju različite perspektive na to što radnju čini ispravnom ili pogrešnom, i kako treba donijeti etičke odluke u kompleksnim situacijama. Prema Hay i Israelu, koji se pozivaju na Davisa i Peach postoji nekoliko glavnih oblika etičkog razmatranja, uključujući konzekvencijalizam, nekonzekvencijalizam (deontološki pristupi) i etiku vrlina. Konzekvencijalizam i nekonzekvencijalizam su dominantni pristupi u etici i oba su pristupa usmjerena na djelovanje. To su bili najznačajniji i dominantni načini razmatranja etičkog ponašanja na Zapadu od kraja devetnaestog stoljeća. Hay i Israel također kažu da etika vrlina obraća pozornost na etičkog agenta i njegove motive i namjere. Uz to, postoji još nekoliko pristupa – principalizam (koji se također fokusira na činove), studija slučaja, etički relativizam i etika brige – koji daju odgovore na apstraktnost ili kompleksnost općenitijih normativnih teorija (Hay i Israel, 2006, 13).

Konzekvencijalističke teorije (ponekad poznate i kao teleološki pristupi) crpe se iz djela Jeremyja Benthama i Johna Stuarta Milla. Oni tvrde da se radnja može smatrati moralno ispravnom ili obveznom ako će proizvesti najveću moguću ravnotežu dobra nad zlom. Odnosno, moralni status nekog postupka određuje se procjenom ravnoteže njegovih dobrih i loših posljedica. Ako koristi koje proizlaze iz odluke ili radnje nadmašuju rizike nedjelovanja ili činjenja nečeg drugog, tada radnja može biti moralno poželjna ili obraniva. U ovom pristupu, posljedice radnje određuju njezinu zaslugu, a ne namjera ili motivacija koji stoje iza nje. S konzekvencijonalističke pozicije, nedobronamjeren čin s korisnim ishodom može se shvatiti kao prikladniji od dobronamjernog čina s neželjenim posljedicama. Kršenje obećanja ili kršenje nekog drugog povjerenja neki bi ljudi mogli smatrati nemoralnim, ali taj bi se isti postupak mogao opravdati iz konzekvencijonalističkog pristupa na temelju etičkih pristupa, da je proizveo veću korist od nametnutih troškova ili jer je smanjio ukupnu razinu 'zla'. Hay i Israel se također pozivaju i na autora Sinnott-Armstronga koji kaže kako su kritičari konzekvencijalizma primijetili poteškoće – ako ne i nemogućnost – procjenjivanja posljedica svakog čina za svaku osobu. Također su sugerirali da pristup nailazi na poteškoće u situacijama u kojima, na primjer, moglo bi dopustiti ropstvo ili mučenje ako je korist za većinu veća od štete za one koji su robovi ili mučeni. (Hay i Israel, 2006, 13/14).

Utilitarizam je najpoznatiji oblik konzekvencijalizma. Iz utilitarističke perspektive, niti jedna osoba – uključujući donositelja odluka - nije važnija od drugih ljudi u ovom određivanju. Utilitaristički pristup može imati fokus na čin ili pravilo. U prvom slučaju, čin koji donosi najveću razinu sreće za najveći broj ljudi je etički ispravan. Potonja perspektiva vidi etička određivanja donesena na temelju onih posljedica koje bi proizašle iz određenog uspostavljenog pravila (i općenito primijenjen) i činom, a ne iz samog čina (Hay i Israel, 2006, 14). S druge strane, Sandel kritizira utilitarizam, ističući da ova teorija može opravdati etički upitne radnje ako one donose najveću korist većini. Sandel objašnjava da utilitaristički pristup može dovesti do situacija u kojima su individualna prava i pravda zanemareni u ime postizanja općeg dobra. On navodi da utilitarizam često zanemaruje važnost pravednosti i može dopuštati nepravde ako one služe većem cilju (Sandel, 2009, 89/91). Nozick također pruža značajnu kritiku utilitarizma koja je usmjerena na problem etičkih kompromisa koje utilitarizam može pravdati. Prema Nozicku, utilitarizam često zanemaruje prava pojedinca u ime postizanja općeg dobra. On argumentira da utilitaristički pristupi mogu opravdati kršenje prava pojedinca ako to dovodi do veće koristi za društvo u cjelini. (Nozick, 1974, 30).

Nekonzekvencijalističke ili deontološke teorije uzimaju u obzir drugačija razmatranja osim dobrih i loših učinaka kada odlučuju o etičkom smjeru djelovanja. Drugim riječima, nekonzekvencijalistički pristupi odbacuju shvaćanje da se ono što je „ispravno“ može utvrditi procjenom posljedica. Doista, nešto se može smatrati moralno ispravnim ili etički obveznim čak i ako ne promiče najveću ravnotežu dobra nad zlom. Budući da, u ovom pristupu, ravnoteža dobra i zla za pojedinca ili zajednicu ne pruža dovoljno temelja za određivanje je li ponašanje moralno ili etičko, tada se moraju uzeti u obzir i druga razmatranja osim nemoralnih posljedica. Određena djela su dobra sama po sebi. Moralno su ispravna ili obvezujuća jer, na primjer, održavaju obećanje, pokazuju zahvalnost ili demonstriraju odanost bezuvjetnoj zapovijedi. Nekonzekvencijalističke ili deontološke teorije uzimaju u obzir drugačija razmatranja osim dobrih i loših učinaka kada odlučuju o etičkom smjeru djelovanja. Drugim riječima, nekonzekvencijalistički pristupi odbacuju shvaćanje da se ono što je "ispravno" može utvrditi procjenom posljedica. Doista, nešto se može smatrati moralno ispravnim ili etički obveznim čak i ako ne promiče najveću ravnotežu dobra nad zlom. Budući da, u ovom pristupu, ravnoteža dobra i zla za pojedinca ili zajednicu ne pruža dovoljno temelja za određivanje je li ponašanje moralno ili etičko, tada se moraju uzeti u obzir i druga razmatranja osim nemoralnih posljedica. Određena djela su dobra sama po sebi. (Hay i Israel, 2006, 14/15).

Deontološki pristupi etici mogu imati fokus na čin ili pravilo. Deontološki (ili partikularistički) pristupi priznaju da opća pravila ne moraju biti primjenjiva u svakoj situaciji

i sugeriraju da načela ili pravila koja primjenjuju pojedinci trebaju prepoznati one jedinstvene okolnosti. Ukratko, konzekvencijalistički pristupi vide prosuđivanje djela kao etičko ili ne na temelju posljedica tih djela. Deontološki pristupi sugeriraju da naša procjena moralnog ponašanja zahtijeva razmatranje stvari koje nisu ciljevi koje su proizveli postupci i ponašanja ljudi. Deontološki pristupi naglašavaju dužnosti, odnosno činjenje onoga što je ispravno – bez obzira na posljedice. Konzekvencijalizam nas potiče da promičemo dobro (Hay i Israel, 2006, 15/16).

Izrael i Hay se pozivaju na Friedmana i kažu da etiku brige je predložila feministička autorica kasnih 1970-ih Carol Gilligan. Pristup je usmjeren na brigu, suosjećanje i odnose. U svom pionirskom radu, Gilligan je dovela u pitanje konvencionalno naglašavanje prava i obveza u etici, za koje je tvrdila da su utemeljena na muškim shvaćanjima. Identificirala je dva načina etičkog razmišljanja: jedan koji se temelji na etici pravde i prava; drugi o etici skrbi. Za Gilligan, dok tradicionalni pristupi normativnoj etici naglašavaju prava, autonomije i apstraktnog zaključivanja (etika pravde) i češće je koriste muškarci, etiku brige dosljednije koriste žene i naglašava međusobne odnose ljudi, važnost konteksta i njegovanje odnosa (Izrael i Hay, 2006, 21). Autorice Lončar, Šuljug Vučica i Hrzić referiraju se na više autora u svom objašnjenju koncepta brige u feminističkim istraživanjima. Osobito se oslanjaju na radove Denzina, Edwardsa i Mauthnera. U feminističkom kontekstu, koncept odnosi se prvenstveno na odgovornost i izgradnju odnosa 2sa sudionicima u istraživanju. Prema Edwardsu i Mauthneru, ovaj koncept ima ključnu ulogu u razmatranjima istraživačke etike, što se također ogleda u radovima Denzina i u feminističkom komunitarističkom etičkom modelu. Ovaj model pruža okvir za donošenje etičkih odluka u kojem je naglasak stavljen na brigu kao temeljni princip. To podrazumijeva osnaživanje, povezivanje i odgovornost prema drugima tijekom istraživačkog procesa. Ovaj pristup suprotstavlja se tradicionalnim, pozitivističkim pristupima etici, koji su usmjereni na distancirani i objektivan odnos sa sudionicima. Umjesto toga, feministički model etike naglašava suradnju, reciprocitet i povjerenje između istraživača i sudionika (Lončar, Šuljug Vučica i Hrzić, 2023, 131).

Hay i Izrael se pozivaju na Evansa koji kaže kako su principalizam, ili „pristup četiri principa“ razvili su 1970-ih američki bioetičari Beauchamp i Childress. Principalizam nudi proračunljivost i jednostavnost u etičkom odlučivanju bez obzira na „dublja epistemološka ili teorijska opredjeljenja“. Principalizam je privukao posebno zanimanje u medicini nakon što je Kongres Sjedinjenih Država 1974. odlučio utvrditi etička načela i smjernice za biomedicinska istraživanja (Hay i Izrael, 2006, 18). Obično bi istraživači trebali pokušati izbjeći nametanje čak i opasnosti od štete drugima. Naravno, većina istraživanja uključuje određeni rizik,

općenito na razini većoj od minimalnog rizika s kojim se susrećemo u svakodnevnom životu. Stupanj do kojeg istraživači moraju izbjegavati rizike može ovisiti o stupnju rizika kao i o težini posljedica koje mogu proizaći iz toga (Israel, 2015, 125).

Postoje mnogobrojni razlozi zašto treba raspravljati o etičkim načelima kod provođenja znanstvenih istraživanja. Kada se razmatraju etička pitanja u širem kontekstu, ona se odnose na zaštitu drugih, izgradnju povjerenja u znanstvenike, očuvanje istraživačkog integriteta i suočavanje s novim izazovima. Lončar, Šuljug Vučica i Hrzić pozivaju se na autore kao što su Hammersley i Traianou, te Israel i Hay koji ističu važnost ovih aspekata (Lončar i dr., 2023, 130). Povijest istraživačke etike u društvenim znanostima povezana je s razvojem biomedicinske etike, kontroverznim istraživanjima u društvenim znanostima te općim etičkim načelima. Na to su ukazali autori poput Strohm Kitchenera, Kitchenera, Wilesa, te Israela i Haya (Lončar, Šuljug Vučica i Hrzić, 2023, 130). Autorice također smatraju kako u kontekstu istraživačke etike se razmatraju različiti pristupi etici, etički kodeksi, regulacije i etički sporni projekti, što je primijetio i Christians (Lončar, Šuljug Vučica i Hrzić, 2023, 130). Christians također naglašava uzajamnost u odnosima, dok Doucet i Mauthner ističu vezu između epistemologije, ontologije i metodologije u kvalitativnim istraživanjima (Lončar i dr., 2023, 130).

Etički upitna istraživanja provodila su se u više znanstvenih disciplina. U raspravama o etičkim regulativama često se kao primjeri navode kontroverzna istraživanja, uključujući medicinske eksperimente iz Drugog svjetskog rata i Tuskegee studiju koja se bavila neliječenim sifilisom. Slični primjeri uključuju istraživanja koje su proveli Laud Humphreys, Stanley Milgram i Philip Zimbardo, što ističe početke i razvoj etičkih normi i regulacija, prvo u medicini, a zatim i u društvenim znanostima. Lončar, Šuljug Vučica i Hrzić navode autore kao što su Hammersley i Traianou; Israel i Hay; Strohm Kitchener i Kitchener; Speiglmán i Spear; Wiles koji i sami ističu navedena istraživanja (Lončar, i dr., 2023, 131). U ovom ulomku opisano je nekoliko etički upitnih istraživanja koja su se provodila kroz 20.st.. Odabrana su baš ova istraživanja, iako su se provodila u različitim znanstvenim krugovima, zbog toga što se u svakom od njih kršilo ljudsko dostojanstvo i pravo svakog čovjeka. U svim ovim istraživanjima nisu se poštivali etički principi struke. Neka od ovih istraživanja trajala su nekoliko dana, a neka nekoliko desetljeća. Za svako istraživanje opisan je protokol njegovog provođenja, zbog kojeg ga i smatramo etički upitnim. Istraživanja su poredana kronološkim redom (Royal, 2004; Frankenburg, 2017; Hollis, 2019; Powell, 2014; Giddens, 2009).

Prikaz 4. *Etički upitna istraživanja provedena kroz noviju povijest*

NAZIV STUDIJE	ISTRAŽIVAČ (ORGANIZACIJA)	GODINA/E PROVOĐENJA	METODOLOŠKI ASPEKTI ISTRAŽIVANJA	ETIČKE KONTROVERZE KOD PROVOĐENJA ISTRAŽIVANJA	REZULTATI I POSLJEDICE ISTRAŽIVANJA
Tuskegee Sifilis studija	Američka služba za javno zdravstvo (USPHS).	1932.-1972.	Cilj: utvrditi „prirodni tijek“ bolesti latentnog sifilisa. Metoda i uzorak: eksperiment nad Afroamerikancima iz Tuskegeeja u Alabami zaraženima sifilisom.	Od sudionika nije tražen informirani pristanak, nije im posebno rečeno o pojedinostima studije. Oni koji su sudjelovali nisu ni volontirali za projekt. Umjesto toga, bili prevareni misleći da su dobivali besplatno liječenje od ozbiljne bolesti od strane državnih liječnika.	Pojam informiranog pristanka tj. pravo sudionika da budu informirani o prirodi istraživačke studije i njezinim rizicima i koristima za njih prije pristanka na sudjelovanje — bio je rođen. Etičko načelo u istraživanju koje je jedan od kamena temeljaca moderne etike društvenih istraživanja. Nakon više od četiri desetljeća, 74 sudionika bila su još živa; ali možda je više od 100 sudionika umrlo izravno od uznapredovale faze sifilisa.
MKULTRA	Središnja obavještajna agencija (CIA)	1960ih	Cilj: stjecanje stručnosti u kontroli ljudskog uma. Metoda i uzorak: eksperiment nad ovisnicima o narkoticima, saveznim zatvorenicima tokom hladnog rata, smrtno bolesnim pacijentima od raka i studentima.	Testiranje LSDa i drugih droga na mnogim ljudima, kao što su ovisnici o narkoticima, savezni zatvorenici, smrtno bolesni pacijenti od raka i studenti, bez njihova pristanka.	Popularizacija opojne droge LSDa među ljudima. Mnogo ljudi umrlo uključujući i Franka Olsona koji je dobio dok se istraživalo reakcije na drogu. Nedugo kasnije Olson je pao s prozora hotela i umro. O tome je li njegova smrt bila povezana s LSD-om i je li to bilo ubojstvo ili samoubojstvo, i dalje se raspravlja.

<p style="text-align: center;">WILLOWBROOK HEPATITIS eksperiment</p>	<p>Saula Krugmana/Willowbrook State School</p>	<p>1956.-1971.</p>	<p>Cilj: bolja spoznaja bolesti hepatitis.</p> <p>Metoda i uzorak: eksperiment na djeci s duševnim smetnjama.</p>	<p>Dobiven je pristanak roditelja, ali u pismu poslanom roditeljima nije bilo sasvim jasno da će djeca biti namjerno zaražena hepatitisom – ili kako će se to eventualno dogoditi.</p>	<p>Doprinos medicinskoj znanosti – bolja spoznaja detaljnih informacija o bolesti hepatitis .</p> <p>Posjetitelji odjela opisali su djelomično odjevenu ili голу djecu – često prljavu, izgibanu ili u modricama – koju je promatralo nekolicina preopterećenog, nenadziranog i neobučenog osoblja. Protiv Willowbrooka pokrenute su tužbe (ne zbog pokusa s hepatitisom, već zbog općenito neadekvatnih uvjeta, te kao dio antiinstitucionalnog pokreta 1970-ih i 1980-ih), a ustanova je zatvorena 1987. Neočekivana posljedica pokusa hepatitisa je da djeca su se suočila s dodatnom stigmom.</p>
<p style="text-align: center;">Bobo doll eksperiment</p>	<p>Albert Bandura</p>	<p>1961.</p>	<p>Cilj: spoznati oponašaju li djeca agresivno ponašanje starijih ljudi oko sebe.</p> <p>Metoda i uzorak: eksperiment nad maloljetnom djecom.</p>	<p>Djeca zapravo nisu bila motivirana da pokažu agresiju u eksperimentu, možda su jednostavno pokušavali zadovoljiti odrasle. Namjerno frustrirajući djecu, neki tvrde da su eksperimentatori u biti učili djecu da budu agresivna. Također nije poznato jesu li djeca stvarno bila agresivna ili su samo oponašala ponašanje bez agresivne namjere (većina djece će oponašati ponašanje odmah nakon što ga vide, ali ne moraju nužno nastaviti s tim dugoročno). Eksperiment se odvijao u laboratorijskom okruženju, rezultati opaženi na ovoj vrsti lokacije možda nisu indikativni za ono što se događa u stvarnom svijetu.</p>	<p>Dječaci donekle skloniji oponašanju fizičke agresije – što je izrazito maskulino tipizirano ponašanje – nije bilo razlika u oponašanju verbalne agresije, koja je manje spolno tipizirana. Podaci su prikupljeni odmah – teško znati kakav bi mogao biti dugoročni učinak.</p> <p>Djeca postala agresivnija zbog namjernog izazivanja od strane istraživača.</p>

Milgramov eksperiment	Stanley Milgram	1961.	<p>Cilj: dokazati da će ljudi gotovo uvijek poslušati naredbe iz želje da izgledaju kooperativno ili iz straha, čak i ako je to značilo ići protiv njihove bolje prosudbe ili želja.</p> <p>Metoda i uzorak: eksperiment nad lažno obaviještenim „prosječnim“ sudionicima.</p>	<p>Sudionici su bili obaviješteni (lažno) da je studija kojoj su se pridružili bila usmjerena na pamćenje i učenje. Rečeno im je da će jedna osoba preuzeti ulogu učitelja, a druga učenika, te da će se te uloge birati nasumično. Svaki je sudionik izvukao navodno nasumičan papirić. U stvarnosti, međutim, na svim papirima piše "učitelj". Jedini "učenici" bili su Milgramovi glumci suučesnici. Stoga su svi neznani sudionici namjerno dobili ulogu učitelja, dok su vjerovali da je to slučajni zadatak.</p>	<p>Približno 35% sudionika odbilo je primijeniti najvišu razinu kazne, dok je 65% poslušalo i dalo najveću razinu kazne u eksperimentu.</p> <p>Sudionici slušali agresivne naredbe iz želje da izgledaju kooperativno ili iz straha, čak i kad je to značilo ići protiv njihove bolje prosudbe ili želja.</p>
Tearoom Trade	Laud Humphreys	1968.	<p>Cilj: baciti novo svjetlo i novi pogled na borbu muškaraca koji su svoje seksualne sklonosti morali držati u tajnosti.</p> <p>Metoda i uzorak: promatranje i anketni intervjui muškaraca.</p>	<p>Terenski rad bio prikriiven; nije uključivalo traženje informiranog pristanka muškaraca koji su proučavani.</p>	<p>Otvoren je prozor u aspekt života za koji su mnogi ljudi bili šokirani kad su znali da uopće postoji i koji je svakako trebalo razumjeti na dubljoj razini.</p> <p>Istraživanje provedeno je u vrijeme kada je bilo mnogo više stigme povezane s homoseksualnim i lezbijским identitetima i kada je policija bdila u provođenju zakona protiv takvog ponašanja. Mnogi životi su uništeni u procesu oštrog provođenja zakona.</p>
Stanfordski zatvorski eksperiment	Philip G. Zimbardo	1971.	<p>Cilj: izmjeriti učinak igranja uloga, označavanja i društvenih očekivanja na ponašanje .</p> <p>Metoda i uzorak: eksperiment nad studentima.</p>	<p>Sudionici nisu dobili punu informaciju o svrsi istraživanja i stoga je upitno jesu li doista mogli dati 'informirani pristanak'. Je li studija uopće trebala biti dopuštena za ići naprijed? Odabrani uzorak nije bio reprezentativan za populaciju u cjelini; svi su bili studenti i muškarci.</p>	<p>Studija nam govori nešto važno o tome zašto se društveni odnosi vrlo često pogoršavaju unutar zatvora i, implicirajući, u drugim kako Goffman kaže 'totalnim institucijama'. To nema puno veze s individualnim osobnostima, a mnogo više sa zatvorskim okruženjem i društvenim ulogama u njemu .</p> <p>Generaliziranje agresivnog ponašanja među ljudima u zatvoru.</p>

2.2. Stavovi prema istraživačkoj etici

Razumijevanje stavova postdiplomskih studenata prema istraživačkoj etici od ključne je važnosti za unapređenje kvalitete i integriteta istraživačkih aktivnosti unutar akademske zajednice. Istraživačka etika podrazumijeva skup pravila i principa koji reguliraju ponašanje istraživača u odnosu na njihove sudionike, kolege i društvo u cjelini (Emanuel i dr., 2020, 45). U proteklom desetljeću, rast zdravstvenih istraživanja u svijetu doveo je do sve veće potrebe za razumijevanjem istraživačke etike i njezinih principa. Studija koju su proveli Htike, Silverman i Than (2020) istražuje razinu svijesti, znanja, stavove i prakse postdiplomskih studenata na Defence Services Medical Academy u Mijanmaru prema istraživačkoj etici i etičkim odborima (RECs). U istraživanju je sudjelovalo 204 sudionika, među kojima je bilo 177 magistara i 27 doktoranada. Glavni cilj ove studije bio je ispitati kako različiti neovisni čimbenici, kao što su stupanj obrazovanja i prethodno stečeno znanje o etici, utječu na percepciju etičkih principa kod sudionika (Htike i dr., 2020, 147/148).

Rezultati istraživanja pokazali su značajne nedostatke u razumijevanju funkcija etičkih odbora među sudionicima. Studenti su u većoj mjeri (92,2%) svjesni postojanja REC-a na njihovoj akademiji, no samo je 47.1% bilo "potpuno svjesno" funkcija tih odbora. Nadalje, samo 52.9% sudionika izjavilo je da su upoznati s etičkim principima koji reguliraju istraživanja na ljudskim subjektima (Htike i dr., 2020, 149). Ovi rezultati ukazuju na potrebu za poboljšanjem edukacije o istraživačkoj etici među postdiplomskim studentima, kako bi se osiguralo njihovo etično ponašanje prilikom provođenja istraživanja. Jedan od ključnih nalaza istraživanja Htika i suradnika jest stav sudionika prema informiranom pristanku. Većina sudionika (90%) vjeruje da istraživanja na ljudskim subjektima trebaju biti prijavljena REC-u, dok značajan broj (20.2%) smatra da je informirani pristanak potreban samo od vođe zajednice, a ne od svakog pojedinca. Nadalje, 32.8% sudionika smatra prihvatljivim fabriciranje istraživačkih podataka, a 33.0% vjeruje da etička revizija istraživanja treba biti ograničena samo na međunarodnu suradnju. Ovi stavovi pokazuju značajne propuste u razumijevanju i primjeni etičkih standarda, što može imati ozbiljne posljedice po integritet istraživanja (Htike i dr., 2020, 151).

Slični problemi s istraživačkom etikom primijećeni su i u drugim zemljama. Dhali, Etheredge, Vorster i Veriava (2020) proučili su razinu razumijevanja etičkih aspekata istraživanja među postdiplomskim studentima u Južnoj Africi. Ova studija istražuje iskustva postdiplomskih studenata u Južnoj Africi s etikom istraživanja. Glavni cilj istraživanja bio je ispitati razinu svijesti, znanja i stavova postdiplomskih studenata prema istraživačkoj etici, uz fokus na izazove s kojima se susreću prilikom provođenja istraživanja. Autori su željeli razumjeti kako studenti percipiraju etičke norme u akademskim ustanovama te koliko se osjećaju podržani kroz

obrazovne programe u vezi s etikom. Kvalitativno istraživanje provedeno sa 11 studenata iz različitih disciplina otkrilo je značajne nedostatke u edukaciji o istraživačkoj etici (Dhai i dr., 2020, 530-540). Mnogi studenti nisu bili upoznati s etičkim pravilima svojih institucija, a neki su izvijestili o nedostatnoj podršci mentora tijekom provođenja istraživanja. Studija je ukazala na potrebu za unapređenjem etičke edukacije kako bi se osigurala primjena etičkih normi u istraživanju. Istraživanje je također pokazalo da studenti često imaju nedovoljno razumijevanje svih etičkih aspekata istraživanja, što ukazuje na potrebu za dodatnim edukativnim programima. Ovi programi trebali bi pomoći studentima da bolje razumiju važnost etičkog ponašanja u istraživačkim projektima etici (Dhai i dr., 2020, 530-540).

Istraživanje koje su proveli Kralj, Marolt, Pintarič i Petrič (2020) bavilo se istraživačkom etikom među postdiplomskim studentima u Sloveniji. Fokus istraživanja bio je na iskustvima studenata u provođenju zdravstvenih istraživanja, te na njihovoj svjesnosti o etičkim principima i praksama u istraživanju. Cilj istraživanja bio je ispitati koliko su postdiplomski studenti u Sloveniji svjesni etičkih izazova s kojima se suočavaju prilikom provođenja istraživanja u području zdravstva, te u kojoj mjeri poznaju i primjenjuju etičke smjernice. Istraživanje je također razmatralo kako edukacija o istraživačkoj etici može utjecati na poboljšanje njihovih istraživačkih praksi. Studija je obuhvatila postdiplomske studente iz područja zdravstvenih znanosti. Koristila je anketu kako bi prikupila podatke o znanju, stavovima i praksama studenata u vezi s istraživačkom etikom. Studenti su odgovarali na pitanja o svom poznavanju etičkih smjernica i kodeksa, kao i o konkretnim etičkim dilemama s kojima su se susreli tijekom provođenja vlastitih istraživanja (Kralj i dr., 2020, 113).

Rezultati su pokazali da veliki dio studenata ima ograničeno znanje o istraživačkoj etici, posebno kada je riječ o specifičnim etičkim principima koji se odnose na rad s ljudima u zdravstvenom sektoru. Mnogi studenti nisu bili u potpunosti svjesni važnosti informiranog pristanka i njegove primjene u zdravstvenim istraživanjima, što može predstavljati potencijalni etički rizik. Istraživanje je također otkrilo da studenti rijetko sudjeluju u procesima etičkog odobravanja istraživanja, što može dovesti do površnog shvaćanja etičkih standarda i regulativa. Zaključeno je da postoji značajna potreba za poboljšanjem edukacije o istraživačkoj etici među postdiplomskim studentima u Sloveniji. Uvođenje specijaliziranih tečajeva i programa edukacije o etici može pomoći u smanjenju etičkih propusta i poboljšanju kvalitete zdravstvenih istraživanja. (Kralj i dr., 2020, 113).

Istraživanje koje su proveli Ferguson, Yonge i Myrick (2004) bavilo se etičkim i metodološkim izazovima s kojima se suočavaju studenti prilikom sudjelovanja u istraživanjima koje provode njihovi profesori. Autori su se usredotočili na analizu etičkih problema koji nastaju kad su studenti uključeni u istraživanja kao asistenti ili koautori, s posebnim naglaskom na

metodološke dileme i potencijalne sukobe interesa. Istraživanje je imalo za cilj istražiti složene etičke i metodološke probleme koji se javljaju kada studenti, posebno oni iz medicinskih i srodnih struka, aktivno sudjeluju u istraživačkim projektima svojih mentora. Autori su se posebno osvrnuli na pitanja autorstva, pritisak koji studenti mogu osjećati te granice između uloge mentora i istraživača. Studija je provedena kvalitativnom metodom, analizom iskustava studenata koji su bili uključeni u istraživačke projekte. Koristili su intervjuje kako bi prikupili podatke o percepciji studenata o etičkim problemima s kojima su se susreli, te kako ti problemi utječu na njihov istraživački rad i akademski razvoj (Ferguson i dr., 2004, str. 76-82).

Jedan od ključnih etičkih izazova bio je definiranje uloga u istraživanjima, posebno u vezi s autorstvom. Studenti su često bili uključeni u projekte, ali se nisu uvijek osjećali priznatima kao autori, iako su značajno doprinosili. Postojala je zabrinutost zbog sukoba interesa između studenata i njihovih mentora. Studenti su osjećali pritisak da sudjeluju u istraživanjima svojih mentora, što je moglo utjecati na njihovu autonomiju i sposobnost da izraze neslaganje. Metodološke dileme pojavile su se kada su studenti sudjelovali u istraživanju, a njihova uključenost nije bila jasno definirana. Postojali su problemi oko podjele zadataka i transparentnosti u pogledu toga tko je odgovoran za koje aspekte istraživanja. Autori zaključuju da je nužno stvoriti jasne smjernice i etičke okvire za uključivanje studenata u istraživanja. Treba osigurati transparentnost u vezi s autorstvom i podjelom odgovornosti, kako bi se zaštitila prava studenata i osigurao etički integritet istraživačkog procesa. Također, mentori trebaju biti svjesni potencijalnog pritiska koji mogu vršiti na studente te im omogućiti slobodu da sami biraju hoće li sudjelovati u istraživačkim projektima (Ferguson i dr., str. 76-82).

S obzirom na ove nalaze, potrebno je uvesti specijalizirane programe edukacije o istraživačkoj etici. Studenti bi trebali biti upoznati s osnovnim etičkim principima, poput poštivanja prava sudionika, važnosti informiranog pristanka i transparentnosti u prijavljivanju i dokumentiranju rezultata istraživanja. Ovakvi programi mogu pomoći studentima da razviju svijest o etičkim pitanjima i da budu sposobni primijeniti etičke standarde u svojim istraživačkim projektima (Glower i dr., 2020, 85). U konačnici, edukacija i trening u istraživačkoj etici mogu poboljšati kvalitetu istraživanja i osigurati zaštitu prava i dobrobiti sudionika istraživanja. Nadalje, poboljšanje razumijevanja etičkih principa među studentima može doprinijeti boljoj implementaciji istraživačkih projekata i smanjenju etičkih propusta (Emanuel i dr., 2020, 50). Stoga je neophodno ulagati u edukaciju postdiplomskih studenata kako bi se osigurala primjena visokih etičkih standarda u istraživačkom radu.

3. Metodološki i empirijski aspekti istraživanja

U istraživanju su korištene dvije istraživačke metode, analiza sadržaja i anketa. Analiza sadržaja se provodila nad sljedećim etičkim kodeksima: AMA Code of Medical Ethics' Opinions on Clinical Research, The European Code of Conduct for Research Integrity, DECLARATION OF HELSINKI Ethical Principles for Medical Research Involving Human Subjects, Etički kodeks Hrvatskog sociološkog društva, The American Sociological Association's (ASA's) Code of Ethics, Statement of the ethical guidelines of the european sociological association, The International Sociological Association (ISA), Code of Ethics Kodeks etike psihološke djelatnosti od hrvatske psihološke komore, Ethical Principles of Psychologists in Research - American Psychological Association (APA), Code of Ethics for Research in Psychology - European Federation of Psychologists' Associations (EFPA), Society for Research in Child Development (SRCD) - Ethical Standards in Child Psychology Research, Etički kodeks istraživanja s djecom, National Educational Research Association (NERA) - Guidelines for Ethical Research in Education. Cilj analize sadržaja je bio ispitati sličnosti i razlike među etičkim kodeksima medicine i društvenih znanosti. Posebni ciljevi analize sadržaja bili su:

- istražiti učestalost i istraživačke okolnosti spominjanja etičkih procedura anonimnosti i povjerljivosti,
- istražiti učestalost i istraživačke okolnosti spominjanja informiranog pristanka i
- istražiti učestalost i istraživačke okolnosti spominjanja rizika.

U anketnom dijelu istraživanja korišten je prigodni uzorak – studenti integriranog studija medicine; prijediplomskog i diplomskog studija sociologije, pedagogija i psihologije (Sveučilište u Splitu). Sudionici su bili ispitani online metodom prikupljanja podataka koristeći upitnik kao instrument. Upitnik je bio postavljen na stranicama (facebook i instagram) studentskog zbora FFSTa i MEFSTa. Sveukupno je upitnik bio otvoren otprilike mjesec dana od srpnja 2024. godine do kolovoza 2024.godine. Prije provedbe istraživanja provedeno je i pilot istraživanje. Istraživanje je obuhvatilo četiri seta pitanja koji su se odnosili na strukturalna obilježja sudionika, informiranosti studenata o istraživačkoj etici i procedurama, iskustva u provedbi istraživanja, pridržavanje etičkih procedura tijekom istraživanja i stavovi studenata. Ukupno je bilo 26 pitanja u upitniku. Za obradu i unos podataka korišten je program za statističku analizu podataka SPSS. anketa (google forms). Opći cilj istraživanja bio je ispitati stavove studenata i studentica o istraživačkoj etici te njihova iskustva provedbe istraživanja tijekom studija na Sveučilištu u Splitu. Posebni ciljevi bili su:

- istražiti informiranost studenata o istraživačkoj etici i procedurama kod provedbe istraživanja s obzirom na područje studiranja,
- istražiti razlike u iskustvima provedbe istraživanja s obzirom na područje studiranja,

- istražiti koliko se studenti pridržavaju etičkih procedura tijekom provedbe istraživanja s obzirom na područje studiranja i ispitati stavove studenata o ključnim etičkim procedurama tijekom provedbe istraživanja.

U radu su postavljene sljedeće istraživačke hipoteze:

[H1]: Postoje razlike u informiranosti o istraživačkoj etici s obzirom na područje studiranja

[H2]: Postoje razlike u iskustvima provedbe istraživanja s obzirom na područje studiranja

[H3]: Postoje razlike u pridržavanju etičkih procedura tijekom istraživanja s obzirom na područje studiranja

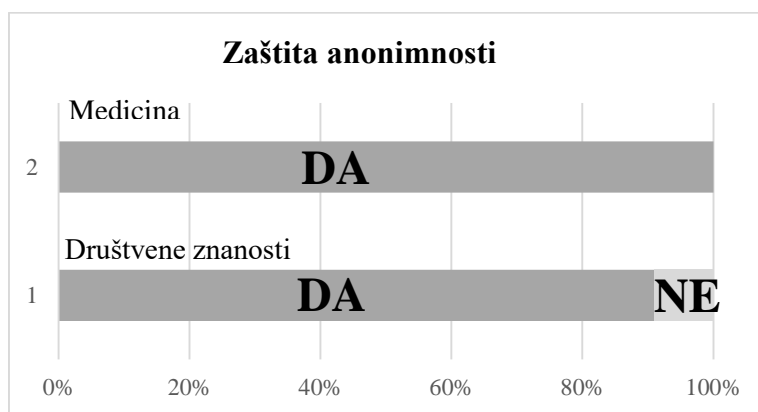
[H4]: Postoje razlike u stavovima studenata o ključnim etičkim procedurama s obzirom na područje studiranja

Istraživanje je dobilo suglasnost Etičkog povjerenstva Filozofskog fakulteta u Splitu.

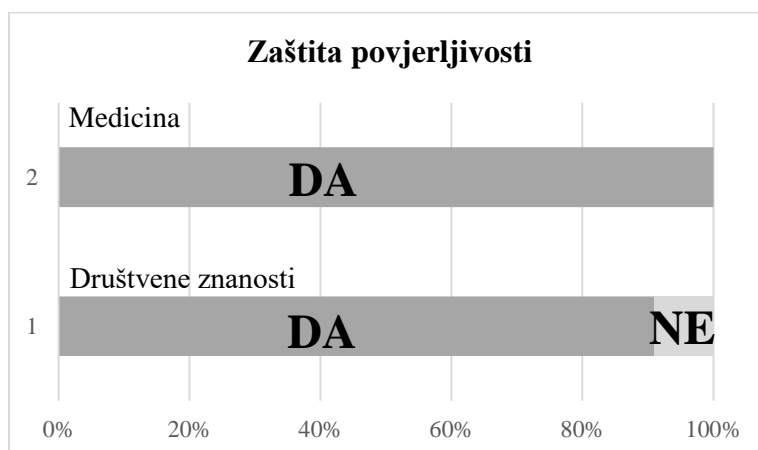
3.1. Rezultati analize sadržaja

Analiza etičkih kodeksa prikazana je prema unaprijed određenim kategorijama. Anonimnost i povjerljivost su se provjeravale kroz šest podkategorija: zaštita anonimnosti, zaštita povjerljivosti, održavanje povjerljivosti, ograničenja povjerljivosti, elektronički prijenos povjerljivih informacija i čuvanje povjerljivih informacija.

Tablični prikaz 1. Učestalost spominjanja zaštite anonimnosti

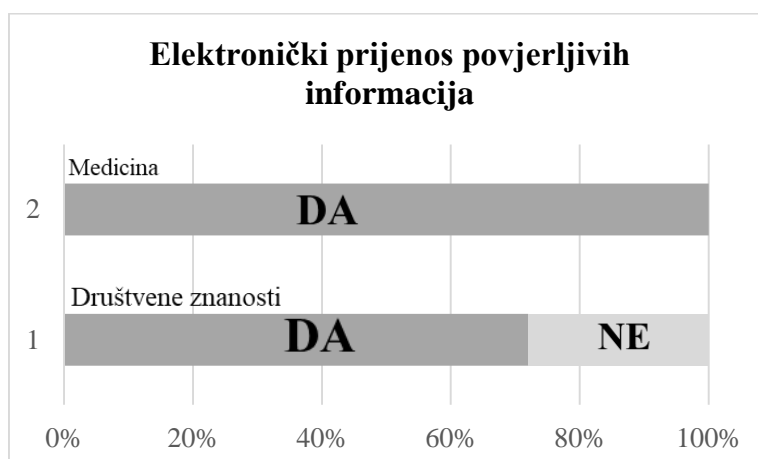
Tablični prikaz 2. Učestalost spominjanja zaštite povjerljivosti

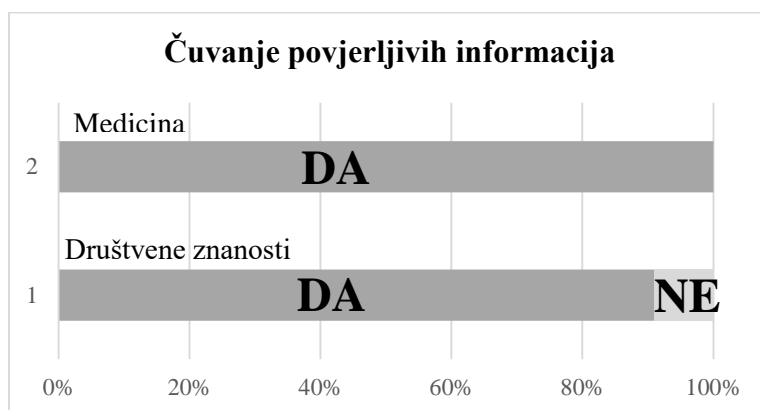
Tablični prikaz 3. Okolnosti spominjanja povjerljivosti (ograničenja)

Tablični prikaz 4. Okolnosti spominjanja povjerljivosti (elektronički prijenos povjerljivih informacija)

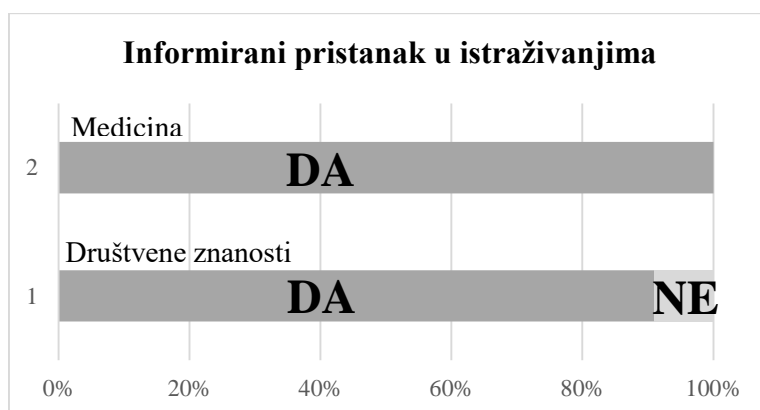

Tablični prikaz 5. *Okolnosti spominjanja povjerljivosti (čuvanje povjerljivih informacija)*

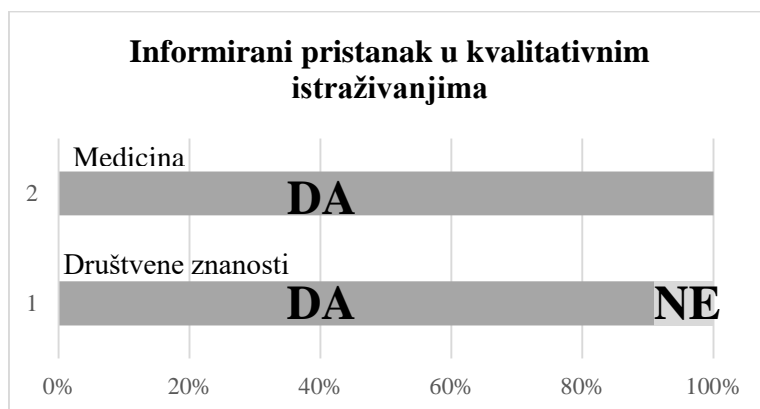

Informirani pristanaka je analiziran kroz sljedeće podkategorije: informirani pristanak u istraživanjima, informirani pristanak u kvalitativnim istraživanjima, informirani pristanak u kvantitativnim istraživanjima, informirani pristanak kod maloljetnih osoba i informirani pristanak kod osoba s duševnim smetnjama.

Tablični prikaz 6. *Učestalost spominjanja informiranog pristanaka u istraživanjima*

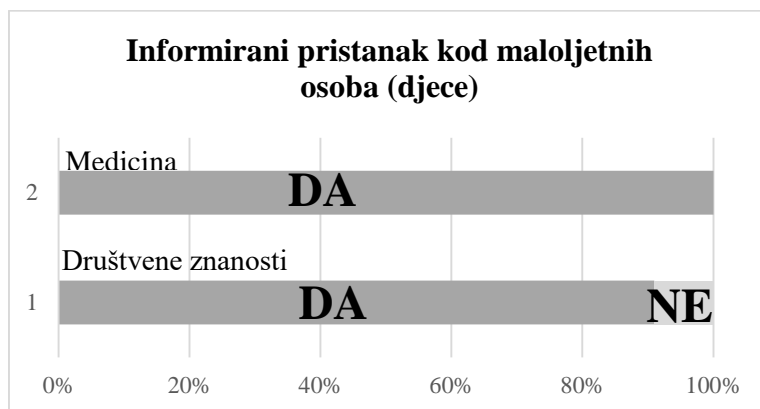
Tablični prikaz 7. *Učestalost spominjanja informiranog pristanaka u kvalitativnim istraživanjima*

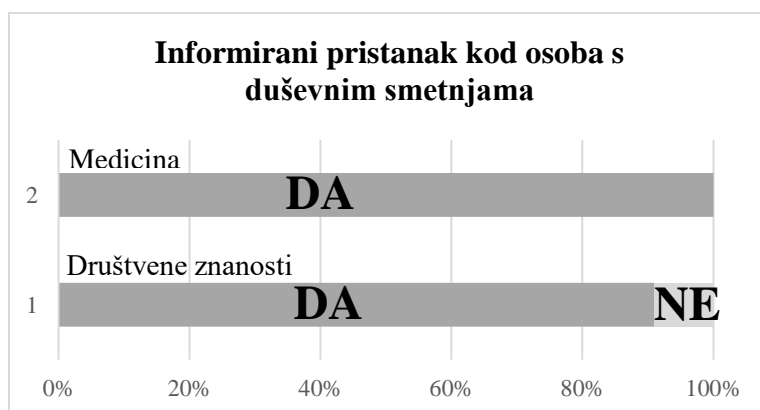
Tablični prikaz 8. Učestalost spominjanja informiranog pristanka u kvantitativnim istraživanjima

Tablični prikaz 9. Okolnosti spominjanja informiranog pristanka (maloljetne osobe)

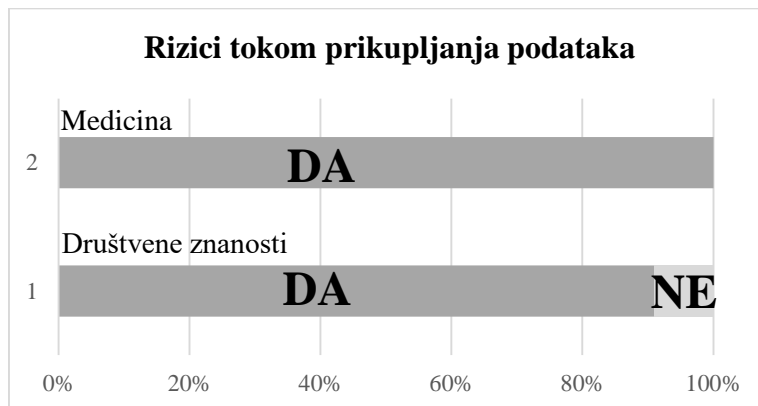

Tablični prikaz 10. Okolnosti spominjanja informiranog pristanka (osobe s duševnim smetnjama)

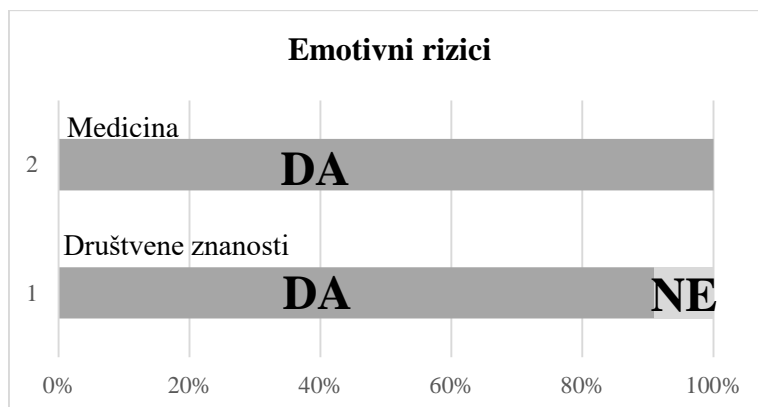

Rizici u istraživanjima su analizirani kroz sljedeće podkategorije: rizici tokom prikupljanja podataka, emotivni rizici, fizički rizici i rizici kod objavljivanja rezultata istraživanja

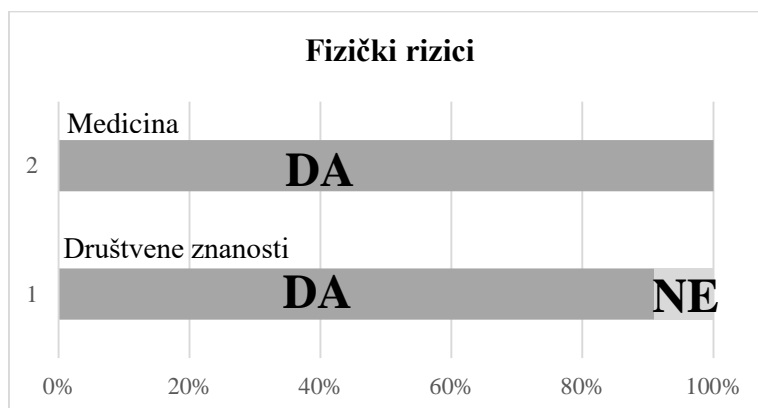
Tablični prikaz 11. *Učestalost spominjanja rizika tokom istraživanja*

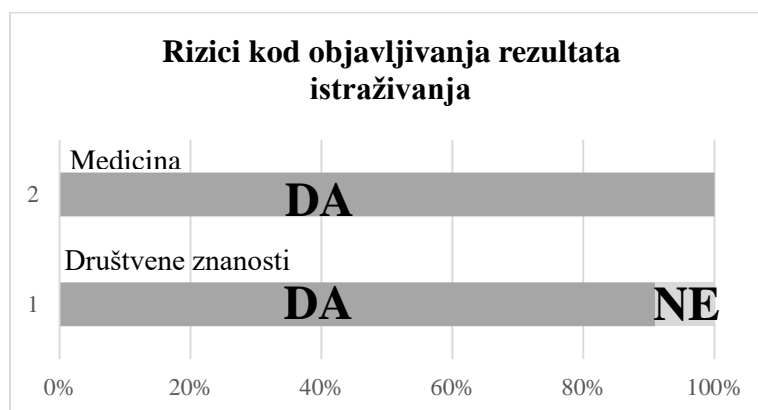
Tablični prikaz 12. *Okolnosti spominjanja rizika (emotivni rizici)*

Tablični prikaz 13. *Okolnosti spominjanja rizika (fizički rizici)*

Tablični prikaz 13. *Okolnosti spominjanja rizika (rizici kod objavljivanja rezultata)*

Analizom sadržaja je utvrđeno da ne postoje značajne razlike u učestalosti spominjanja etičkih procedura u etičkim kodeksima. Sve etičke procedure su spomenute u skoro svim analiziranim etičkim kodeksima. Iako nema značajne razlike u učestalosti spominjanja etičkih procedura u različitim etičkim kodeksima, postoji manja varijacija u kontekstu zaštite povjerljivih informacija pri elektroničkom prijenosu. Sve etičke procedure spomenute su u gotovo svim kodeksima, ipak, elektronički prijenos povjerljivih informacija se češće obrađuje u kodeksima medicinskih struka, dok je manje zastupljen u etičkim kodeksima društvenih znanosti, gdje se spominje u 72% slučajeva. Analiza ukazuje na usklađenost među etičkim kodeksima različitih struka s obzirom na to da se sve ključne etičke procedure, poput zaštite anonimnosti, povjerljivosti i informiranog pristanka kao i određene okolnosti, u istima i spominju. Jedina, dakle, značajna razlika je prisutnost postupaka vezanih uz elektronički prijenos povjerljivih informacija, koji su češće naglašeni u kodeksima medicinskih struka nego u društvenim znanostima. To sugerira da se u medicinskim strukama veća pažnja posvećuje tehnološkim aspektima zaštite podataka, što može odražavati specifične izazove koje nosi digitalna obrada osjetljivih informacija.

3.2. Rezultati anketnog dijela istraživanja

3.2.1. Strukturalna obilježja

Istraživanju je pristupilo 142 sudionika, od čega 30% muške populacije, a 70% ženske populacije, rezultati ankete pokazuju da je među anketiranim studentima 64.8% njih sa Filozofskog fakulteta (FFST), dok je preostalih 35.2% sa Medicinskog fakulteta (MEFST). Po pitanju studija, anketirani su bili studenti medicine, pedagogije, psihologije i sociologije. Prema tome, 35.2% sudionika studira medicinu, 28.2% sudionika studira pedagogiju, 8.4% sudionika studira psihologiju, dok 28.2% sudionika studira sociologiju. Što se tiče razine studija, 32% sudionika je na prijediplomskoj razini, 32% sudionika je na diplomskoj razini i 35% sudionika je na integriranom studiju.

Tablični prikaz 7. Strukturalna obilježja sudionika

		<i>f</i>	%
Spol sudionika	Muški	42	30
	Ženski	100	70
Fakultet	FFST	92	64,8
	MEFST	50	35.2
Studij	Medicina	50	35.2
	Pedagogija	12	28.2
	Psihologija	40	8.4
	Sociologija	40	28.2
Razina studija	Prijediplomska razina	46	32
	Diplomska razina	46	32
	Integrirani studij	50	35

3.2.2. Informiranost studenata o istraživačkoj etici i procedurama

Na pitanje, o broju predmeta kojeg su slušali ili slušaju tokom svog obrazovanja, 21.8% sudionika je odgovorilo da tokom svog obrazovanja nije slušalo niti jedan predmet o etici, 43% sudionika je odgovorilo da je slušalo samo jedan predmet, 23.2% sudionika je slušalo dva predmeta, a najmanji broj sudionika, njih 12% je slušalo tri ili više predmeta.

Tablični prikaz 8. Broj predmeta o istraživačkoj etici i procedurama kojeg su sudionici slušali

	<i>f</i>	%
Nijedan	31	21,8
Jedan	61	43
Dva	33	23.2
Tri ili više	17	12
UKUPNO	142	100

Na drugo pitanje, o primjeni istraživačkih procedura, 23.2% sudionika je odgovorilo da nije učilo o primjeni istraživačkih procedura u kvantitativnim istraživanjima, dok 76.2% sudionika je učilo. Zatim, što se tiče kvalitativnih istraživanja, 16.2% sudionika nije učilo o njima, dok 83.8% je učilo. Vizualna istraživanja je 50% sudionika spominjalo tokom svog obrazovanja, dok 50% nije. Online istraživanja 57.7% sudionika nije spominjalo tokom svog obrazovanja, dok 42.3% sudionika je.

Tablični prikaz 9. Vrsta istraživanja koje su sudionici spominjali tokom svog obrazovanja

	Ne		Da	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Kvantitativna istraživanja	33	23.2	109	76.8
Kvalitativna istraživanja	23	16.2	119	83.8
Vizualna istraživanja	71	50	71	50
Online istraživanja	82	57.7	60	42.3

Na pitanje o suglasnosti etičkog odbora za provedbu istraživanja, za kvantitativna istraživanja 62,6% sudionika je odgovorilo da je potrebna suglasnost, dok 7% sudionika je odgovorilo da nije potrebna suglasnost, ostali su odgovorili s ne znam. Za kvalitativna istraživanja 54,2% sudionika je odgovorilo da je potrebna suglasnost, 7% sudionika je odgovorilo da nije potrebna suglasnost, dok ostatak sudionika nije siguran. Za istraživanja s djecom, 66,9% sudionika je odgovorilo da je potrebna suglasnost etičkog odbora, dok 7% je odgovorilo s ne, ostali sudionici nisu sigurni. Za provedbu istraživanja s ranjivim skupinama, 66,9% sudionika smatra da je potrebna suglasnost etičkog odbora, dok 33% sudionika nije sigurno da li je potrebna suglasnost etičkog odbora. Što se tiče online istraživanja 35,2% sudionika smatra da je potrebna suglasnost etičkog odbora, 12% smatra da nije potrebna suglasnost, dok ostatak sudionika nije siguran.

Tablični prikaz 10. *Suglasnost etičkog odbora za provedbu istraživanja na matičnom fakultetu sudionika*

	Ne		Ne znam		Da	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Kvantitativna istraživanja	10	7.1	43	30.3	89	62.6
Kvalitativna istraživanja	10	7.1	55	38.7	77	54.2
Istraživanja s djecom	10	7	36	26.1	95	66.9
Istraživanja s ranjivim skupinama	/	/	47	33.1	95	66.9
Online istraživanja	17	12	75	52.8	50	35.2

Prvom hipotezom (H1) ispitana je razlika u informiranosti o istraživačkoj etici s obzirom na područje studiranja. Koristeći *Chi-Square* test potvrđeno je da postoji statistički značajna razlika u broju predmeta, naime studenti Medicinskog fakulteta su tijekom svog obrazovanja imali više predmeta o istraživačkoj etici u odnosu na studente Filozofskom fakultetu koji su u najvećem broju imali jedan predmet. Također, *Chi-Square* testom utvrđeno je da su studenti na Filozofskom fakultetu više učili o primjeni istraživačkih procedura u kvantitativnim istraživanjima u odnosu na studente Medicinskog fakulteta. Kada je riječ o kvalitativnim, vizualnim te *online* istraživanjima nisu učene statistički značajne razlike.

Tablični prikaz 11. *Rezultati Chi-Square testa o razlikama u informiranosti o istraživačkoj etici (broj predmeta na fakultetu) s obzirom na fakultet*

	FFST		MEFST	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Nijedan	21	22.3	10	20
Jedan	51	55.4	10	20
Dva	20	6.3	13	26
Tri ili više	/	/	17	34
N	92	100	50	100
$\chi^2=41,12, df=3, p=0.000$				

Tablični prikaz 12. Rezultati Chi-Square testa o razlikama u informiranosti o istraživačkoj etici (vrsta istraživanja koje su sudionici najviše spominjali tokom svog obrazovanja) s obzirom na fakultet

	FFST				MEFST				
	Ne		Da		Ne		Da		
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	
Kvantitativna istraživanja	8	8.7	84	91.3	25	50	25	50	$\chi^2=30.98$ df=1, p=0.000
Kvalitativna istraživanja	13	14.1	79	85.9	10	20	40	80	$\chi^2=0.52$, df=1, p=0.37
Vizualna istraživanja	50	54.3	42	45.7	21	42	29	58	$\chi^2= 1.98$, df=1, p=0.16
Online istraživanja	59	64.1	33	35.9	23	46	27	54	$\chi^2= 4.36$, df=1, p=0.37

3.2.3. Iskustva u provedbi istraživanja

Od svih sudionika ovog istraživanja, 54.2% sudionika nije provodilo istraživanje, dok 45,8% sudionika je provodilo, 15 % sudionika je zatražilo pristanak etičkog odbora, dok 54% sudionika nije zatražilo pristanak etičkog odbora, ostatak sudionika se izjasnio kako nije provodio istraživanje. Nitko od sudionika nije naišao na neki etički problem tokom provođenja istraživanja.

Tablični prikaz 13. Provođenje istraživanja tijekom obrazovanja

Provođenje istraživanja tijekom studija	Ne		Da	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
	77	52.4	65	45.8

Tablični prikaz 14. Pristanak etičkog odbora za provedbu istraživanja

	Nisam provodio/la istraživanja		Ne, nisam zatražio		Da	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Pristanak etičkog odbora	44	31	77	54.2	21	14.8
	Nisam provodio/la istraživanje		Ne, nisam naišao		Da	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Etički problem u istraživanju	/	/	142	100	/	/

Nešto više od trećine (37.3%) studenata smatra da u im etičke smjernice struke olakšale provođenje istraživanja, dok ih je 7.7% izjavilo da su im etičke smjernice otežale istraživanjem ostatak sudionika se izjasnio da nije provodio istraživanje. Više od polovine (54.2%) studenata Medicinskog fakulteta i Filozofskog fakulteta nisu provodili istraživanje. S druge strane, od onih koji su provodili, 35.2% nije odustajalo od istraživanja zbog etičkih procedura.

Tablični prikaz 15. Utjecaj etičkih smjernica struke tijekom provedbe istraživanja

	Nisam provodio/la istraživanje		Otežale provedbu istraživanja		Olakšale provedbu istraživanja	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Etičke smjernice struke	64	45	11	7.7	53	37.3

Većina sudinika nije nikada odustala od istraživanja (35.2%), mali broj sudionika je odustao zbog etičkih smjernica struke (5.6%), ili zbog etičkih procedura na fakulteta (4.2.8), dok je samo jedan student odustao zbog osobnog stava oko etičnosti istraživanja („*Problematika subjektivnosti*“).

Tablični prikaz 16. Razlozi odustajanja od istraživanja

	Nisam provodio/la istraživanje		Nisam odustao/la		Etičke smjernice struke		Etičke procedure na fakultetu		Osobni stav oko etičnosti istraživanja	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>F</i>	%
Odustajanje od provedbe	77	54.2	50	35.2	8	5.6	6	4.2	1	0.8

Drugom hipotezom (H2) ispitana je razlika u iskustvima provedbe istraživanja s obzirom na područje studiranja. *Chi-Square* testom utvrđeno je da postoji statistički značajna razlika. Studenti Filozofskog fakulteta su više imali iskustva provedbe istraživanja u odnosu na studente Medicinskog fakulteta.

Tablični prikaz 17. Rezultati Chi-Square testa o razlikama u iskustvima provedbe istraživanja s obzirom na fakultet

	FFST				MEFST			
	Ne		Da		Ne		Da	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>F</i>	%
Provođenje istraživanja	40	43.5	52	56.5	39	78	11	22
$\chi^2=15.641, df=1, p=0.000$								

3.3.3. Pridržavanje etičkih procedura tijekom istraživanja

Od svih sudionika njih 53.8% nije nikada pročitao etički kodeks svoje struke, dok je 45.7% sudionika pročitao. Na otvoreno pitanje, koji su etički kodeks pročitali, sudionici koji su odgovorili su većinski napisali kako su pročitali ženevsku ili hipokratovu zakletvu (7.1%), Etički kodeks Američkog sociološkog društva ili Etički kodeks Hrvatskog sociološkog društva (14%) ili neki drugi etički kodeks (npr. o poštivanju ljudskih prava, različitosti i jednakosti) (3.5%).

Tablični prikaz 18. Informiranost o etičkom kodeksu struke

	Ne		Da	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Pročitao etički kodeks svoje struke	77	53.8	65	45.7

Tablični prikaz 12. Etički kodeksi koje su sudionici pročitali

	Ženevska ili hipokratova zakletva		Etički kodeks Američkog sociološkog društva, Etički kodeks Hrvatskog sociološkog društva		Neki drugi		Nije se izjasnilo	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Etički kodeks koji su pročitali	10	7.1	20	14	5	3.5	107	75.4

Na pitanje o procedurama kojih se pridržavaju u istraživanjima, 71.8% sudionika se uvijek pridržava informiranog pristanka, dok 19.1% sudionika nikada, dok 9.1% sudionika ponekad. Anonimnosti se pridržava 70% sudionika, dok njih 19.7% se nikada ne pridržava anonimnosti. Povjerljivosti se pridržava 66.2% sudionika dok njih 29.6 % se ne pridržava povjerljivosti, njih 4.2% se izjasnilo kako se nekada pridržavaju povjerljivosti. Njih 56.% se pridržava uvijek suglasnosti preko posrednika/skrbnika maloljetnika (djece), dok 52.8% sudionika uvijek traži suglasnost posrednika/skrbnika ranjivih skupina. Također, 62.7% sudionika se uvijek pridržava fizičke i/ili emocionalne zaštite sudionika.

Tablični prikaz 19. Pridržavanje etičkih procedura tokom istraživanja

	Uvijek		Ponekad		Nikad	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Informirani pristanka	102	71.8	13	9.1	27	19.1
Anonimnost	99	69.7	15	10.6	28	19.7
Povjerljivost	94	66.2	6	4.2	42	29.6
Suglasnost preko Posrednika/skrbnika maloljetne djece	80	56.3	34	23.9	28	19.8
Suglasnost posrednika/skrbnika ranjivih skupina	75	52.8	38	26.8	29	20.4
Fizička i/ili emocionalna zaštita sudionika	89	62.7	29	20.4	24	16.9

Trećom hipotezom (H3) ispitane su razlike u pridržavanju etičkih procedura tijekom istraživanja s obzirom na područje studiranja. *Mann-Whitney U* testom utvrđeno je kako statistički značajna razlika postoji u određenim česticama. Studenti Filozofskog fakulteta puno češće se pridržavaju informiranog pristanka, povjerljivosti, suglasnosti skrbnika za maloljetnike i fizička i/ili

emocionalne zaštite sudionika. Ponuđeni odgovori u ovom pitanju su bili: uvijek(1), ponekad(2) i nikad(3)

Tablični prikaz 20. Rezultati Mann-Whitney U testa za pridržavanje etičkih procedura tokom istraživanja

	fakultet(N)	Mean Rank	U	Z	P
Informirani pristanak	FFST(92)	69.33	2100.0	-1.101	0.271
	MEFST(50)	75.50			
Anonimnost	FFST(92)	66.17	1810.5	-2.450	0.014
	MEFST(50)	81.30			
Povjerljivost	FFST(92)	70.72	2228.0	-0.368	0.713
	MEFST(50)	72.94			
Suglasnost preko posrednika/skrbnika maloljetne djece	FFST(92)	71.37	2288.0	-0.057	0.954
	MEFST(50)	71.74			
Suglasnost posrednika/skrbnika ranjivih skupina	FFST(92)	70.93	22348.0	-0.807	0.807
	MEFST(50)	72.54			
Fizička i/ili emocionalna zaštita sudionika	FFST(92)	64.84	1687.5	-0.001	0.001
	MEFST(50)	83.75			

3.2.4. Stavovi studenata

Što se tiče informiranog pristanka, 76% sudionika smatra da je informirani pristanak potreban, dok njih 8% smatra da nije, ostali nisu sigurni. Anonimnost i/ili povjerljivost 68% sudionika smatra da treba zaštititi tokom istraživanja, dok njih 10% smatra da ne treba zaštititi. Na pitanje, „Biste li provodili neko istraživanje znajući da može stvoriti neku vrstu fizičke ili emocionalne štete za sudionika?“ 59.1 % sudionika je odgovorilo da ne bi, dok 7.8% sudionika je odgovorilo s ne, njih 33.1% nije sigurno.

Tablični prikaz 21. Stavovi sudionika o pridržavanju ključnih etičkih smjernica tokom istraživanja

	Ne		Ne znam		Da	
	f	%	f	%	f	%
Informirani pristanak potreban	11	7.7	23	16.2	108	76.1
Zaštita anonimnosti/povjerljivosti potrebna	14	9.9	31	21.9	97	68.3
Provođenje istraživanja s fizičkom ili emocionalnom štetom za sudionika	84	59.1	47	33.1	11	7.8

Četvrtom hipotezom (H4) ispitane su razlike u stavovima studenata o ključnim etičkim procedurama s obzirom na područje studiranja. *Chi-Square* testom je utvrđeno da postoji statistički

značajna razlika kod potrebe za informiranim pristankom. Studenti Filozofskog fakulteta u nešto većoj mjeri smatraju da je za provedbu istraživanja potreban informirani pristanak u odnosu na studente Medicinskog fakulteta.

Tablični prikaz 22. Rezultati Chi-Square testa o razlikama u stavovima studenata o ključnim etičkim procedurama s obzirom na fakultet

	FFST						MEFST					
	Ne		Ne znam		Da		Ne		Ne znam		Da	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>F</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Informirani pristanak	7	7.6	10	10.7	75	81.5	15	3	5	54.3	30	60
$\chi^2=12.536$, $df=2$, $p=0.02$												

4. Rasprava i zaključak

Istraživačka etika je esencijalna za očuvanje integriteta i zaštitu sudionika u svim disciplinama. Različiti etički kodeksi pružaju specifične smjernice koje odražavaju prirodu i zahtjeve pojedinih istraživačkih područja. Ovo istraživanje sastojalo se od dva dijela, analize sadržaja i ankete. Glavna svrha ovog istraživanja bila je ispitati razlike između etičkih kodeksa među znanostima, ali samim time ispitati razlike u pridržavanju istih etičkih kodeksa među studentima. U analizi sadržaja analiziralo se 14 etičkih kodeksa iz 4 znanosti, medicine, pedagogije, psihologije i sociologije. Cilj analize je bio ispitati sličnosti i razlike među etičkim kodeksima medicine i društvenih znanosti. Posebni ciljevi ispitivali su učestalost i istraživačke okolnosti spominjanja etičkih procedura anonimnosti i povjerljivosti, informiranog pristanka i rizika. Analiza se provodila prema unaprijed određenim kategorijama, koje su sadržavale i podkategorije: zaštita anonimnosti, zaštita povjerljivosti, održavanje povjerljivosti, ograničenja povjerljivosti, elektronički prijenos povjerljivih informacija i čuvanje povjerljivih informacija informirani pristanak u istraživanjima, informirani pristanak u kvalitativnim istraživanjima, informirani pristanak u kvantitativnim istraživanjima, informirani pristanak kod maloljetnih osoba i informirani pristanak kod osoba s duševnim smetnjama rizici tokom prikupljanja podataka, emotivni rizici, fizički rizici i rizici kod objavljivanja rezultata istraživanja.

Rezultati analize sadržaja pokazuju visoku razinu dosljednosti među etičkim kodeksima različitih profesija, jer se sve ključne etičke prakse, poput zaštite anonimnosti, povjerljivosti i informiranog pristanka, redovito pojavljuju. Jedina značajnija razlika odnosi se na postupke vezane uz elektronički prijenos povjerljivih informacija, koji su češće istaknuti u kodeksima medicinskih profesija nego u društvenim znanostima. To upućuje na to da medicinske struke pridaju veću pažnju tehnološkim aspektima zaštite podataka, što vjerojatno proizlazi iz specifičnih izazova vezanih uz digitalnu obradu osjetljivih informacija. U radu Lončar, Hrzić i Šuljug Vučice (2023) naglašava se potreba za većom kontekstualizacijom u kvalitativnim istraživanjima. Autorice ističu da često nedostaje dublje razumijevanje specifičnih društvenih, kulturnih i lokalnih konteksta u kojima se istraživanja provode. Kvalitativna istraživanja se ne mogu provoditi na univerzalan način, jer su usko povezana s kontekstom u kojem se odvijaju, a neadekvatna kontekstualizacija može dovesti do nepreciznih zaključaka i etičkih problema. Samim time, naglašava se potreba za dodatnom edukacijom i obukom istraživača u vezi s etičkim i kontekstualnim aspektima kvalitativnih istraživanja kako bi se osigurala veća osjetljivost i odgovornost u istraživačkom procesu (Lončar i dr. 2023).

U anketnom dijelu istraživanja je sudjelovalo 142 sudionika, među kojima 42 muškaraca i 100 žena, studenata. Njih 92 studira na Filozofskom fakultetu, dok njih 50 na Medicinskom fakultetu. Podaci su prikupljeni online anketom koja je bila postavljena u Google obrazac. Ukupno je bilo 26

pitanja u upitniku kojima su se ispitali stavovi studenata i studentica o istraživačkoj etici te njihova iskustva provedbe istraživanja tijekom studija na Sveučilištu u Splitu. Posebni ciljevi ispitali su informiranost studenata o istraživačkoj etici i procedurama kod provedbe istraživanja s obzirom na područje studiranja, razlike u iskustvima provedbe istraživanja s obzirom na područje studiranja, koliko se studenti pridržavaju etičkih procedura tijekom provedbe istraživanja s obzirom na područje studiranja i stavove studenata o ključnim etičkim procedurama tijekom provedbe istraživanja. S Filozofskog fakulteta sudjelovali su studenti pedagogije, psihologije i sociologije, od kojih je jednak broj bio onih koji studiraju pedagogiju (40) i sociologiju (40), dok je bilo manje onih koji studiraju psihologiju (12).

U anketnom djelu istraživanja vidi se kako postoji razlika u izloženosti etičkim temama i istraživačkim procedurama među studentima različitih područja studiranja. Studenti Medicinskog fakulteta slušali su u prosjeku tri ili više predmeta o istraživačkoj etici u odnosu na studente Filozofskog fakulteta, koji su većinom slušali jedan predmet. Na Filozofskom fakultetu studenti su više učili o etičkim procedurama s nagaskom na kvantitativna istraživanja u odnosu na Medicinski fakultet. Suglasnost etičkog odbora smatra se potrebnom za većinu tipova istraživanja, posebno kod ranjivih skupina i djece, ali postoji nesigurnost među studentima, posebno u vezi online istraživanja. Rezultati ankete ukazuju na različita iskustva među studentima Medicinskog fakulteta i Filozofskih fakulteta u vezi s provođenjem istraživanja i primjenom etičkih smjernica. Većina studenata Medicinskog fakulteta nisu provodili istraživanje, dok je taj postotak manji među studentima Filozofskog fakulteta. Drugim riječima, studenti Filozofskog fakulteta imaju više istraživačkog iskustva stečenog tijekom obrazovanja. Među onima koji su provodili istraživanja, većina studenata s oba fakulteta naveli su da su im etičke smjernice olakšale rad, a samo manji broj njih smatra da su im te smjernice otežale istraživanje.

Rezultati također pokazuju različite stavove studenata o ključnim etičkim procedurama, posebno u vezi s informiranim pristankom, zaštitom anonimnosti i povjerljivosti te mogućim štetama za sudionike istraživanja. Daljnji odgovori sudionika koji su na ovo pitanje rekli da je informirani pristanak potreban ukazuju na etičke razloge, važnost transparentnosti, te pravo sudionika da budu upoznati sa svrhom istraživanja i zaštitom svojih podataka. Manji dio smatra da nije uvijek potrebno tražiti pristanak, često navodeći da je to ovisno o vrsti istraživanja ili kontekstu. U nekim slučajevima, smatraju da bi informiranje moglo utjecati na rezultate istraživanja ili da su sudionici svjesni svoje izloženosti u javnim prostorima. Iako postoji prostor za iznimke u posebnim istraživačkim okolnostima, većina sudionika zagovara dosljednu primjenu informiranog pristanka kao ključnog etičkog standarda. Sličan obrazac primjećuje se i kod pitanja anonimnosti i povjerljivosti. Oni koji su odgovorili da anonimnost treba zaštititi, ističu važnost zaštite privatnosti sudionika, što doprinosi njihovom osjećaju sigurnosti i iskrenosti u odgovaranju. Također, zaštita anonimnosti smanjuje rizik

od negativnih posljedica za sudionike. Manji broj sudionika smatra da nije uvijek nužno osigurati anonimnost, navodeći da to ovisi o vrsti istraživanja i dogovoru sa sudionikom (primjerice, ako su sudionici dobrovoljno pristali otkriti svoje podatke, anonimnost ne mora biti nužna). Što se tiče pitanja emocionalne i fizičke štete, većina ne bi provodila istraživanje koje može izazvati takvu štetu. Ističu etičke razloge, zaštitu sudionika i odgovornost istraživača da minimizira bilo kakvu štetu. Manji dio njih bi, ali samo u kontekstu „višeg cilja“ ili ako je potencijalna šteta minimalna i opravdana većim društvenim koristima. Većina pridaje veliku važnost zaštiti anonimnosti i etičkim standardima koji štite sudionike od emocionalne ili fizičke štete, dok se manji broj njih slaže s mogućnošću minimalne štete u posebnim okolnostima. Studenti Filozofskog fakulteta u nešto većoj mjeri smatraju da je za provedbu istraživanja nužan informirani pristanak u odnosu na studente Medicinskog fakulteta. Navedeno može ukazivati na različite prioritete i perspektive između studenata društvenih i medicinskih znanosti u pogledu etičkih procedura, što odražava specifične izazove s kojima se ove struke susreću. Rezultati ovog istraživanja koji se odnose na informirani pristanak donekle su sukladni rezultatima Kralja, Marolta, Pintarič i Petrič (2020). Istraživanje koje su proveli Kralj, Marolt, Pintarič i Petrič (2020) bavilo se istraživačkom etikom među postdiplomskim studentima u Sloveniji. Među studentima koji su sudjelovali, mnogi nisu bili u potpunosti svjesni važnosti informiranog pristanka i njegove primjene u zdravstvenim istraživanjima, što može predstavljati potencijalni etički rizik. Zaključeno je da postoji značajna potreba za poboljšanjem edukacije o istraživačkoj etici među postdiplomskim studentima u Sloveniji. Uvođenje specijaliziranih tečajeva i programa edukacije

Jedno od glavnih ograničenja ovog istraživanja je prigodni uzorak i odabir studenata sa samo dva fakulteta, što može utjecati na mogućnost generalizacije rezultata. Uz to, dobiveni rezultati moguće ne odražavaju stavove šire populacije studenata u različitim obrazovnim ustanovama i programima. Još jedno ograničenje je subjektivnost odgovora, jer se stavovi o etičkim pitanjima mogu razlikovati ovisno o individualnim iskustvima, a ne samo o obrazovanju. Također, nisu ispitani svi aspekti istraživačke etike, kao što su specifični izazovi u online istraživanjima ili etički problemi u vizualnim istraživanjima, što bi moglo dodatno obogatiti razumijevanje ove teme. Unatoč navedenim ograničenjima, ovo istraživanje daje važan uvid u percepcije i stavove studenata o ključnim etičkim procedurama u istraživanjima. Posebno doprinosi razumijevanju razlika u stavovima između studenata različitih studijskih programa, kao što su medicina i društvene znanosti, te pokazuje kako se etičke smjernice tumače i primjenjuju u različitim disciplinama. Istraživanje ukazuje na potrebu za jačanjem edukacije o istraživačkoj etici, posebno među studentima medicinskih znanosti, gdje su stavovi o etičkim procedurama, kao što je informirani pristanak, nešto manje usklađeni s općeprihvaćenim standardima. Poboljšanje obrazovnih programa može uključivati bolje definirane kurikule o etičkim odborima, informiranom pristanku i zaštiti sudionika istraživanja. Uvođenje

specijaliziranih edukativnih programa moglo bi smanjiti etičke propuste i osigurati veću usklađenost s međunarodnim standardima istraživačke etike. Za buduća istraživanja preporučuje se uključivanje većeg i heterogenijeg uzorka studenata iz različitih obrazovnih institucija i programa, kako bi se dobio širi i reprezentativniji pregled stavova o etici u istraživanjima. U konačnici, bilo bi korisno dublje istražiti specifične izazove koje donosi digitalno doba, poput zaštite anonimnosti i povjerljivosti u online istraživanjima, te etičke dileme u vizualnim i multimedijским istraživačkim metodama.

5. Literatura

1. AMA Code of Medical Ethics' Opinions on Clinical Research. (2015) **AMA JOURNAL OF ETHICS** <https://journalofethics.ama-assn.org/article/ama-code-medical-ethics-opinions-clinical-research/2015-12> [14.9. 2024]
2. American Sociological Association (1997) Code of Ethics and Policies and Procedures of the ASA Committee on Professional Ethics, Washington, DC: **American Sociological Association** <https://www.asanet.org/sites/default/files/savvy/images/asa/docs/pdf/CodeofEthics.pdf> [1.12.2021]
3. Code of Ethics (2001) **International Sociological Association** <https://www.isa-sociology.org/en/about-isa/code-of-ethics> [12.12.2021]
4. Code of Ethics for Research in Psychology. (1995) European Federation of Psychologists' Associations <https://www.efpa.eu/sites/default/files/2023-04/meta-code-of-ethics.pdf> [14.9. 2024]
5. DECLARATION OF HELSINKI: Ethical Principles for Medical Research Involving Human Subjects.(1964) **World Medical Association**. <https://www.wma.net/policies-post/wma-declaration-of-helsinki-ethical-principles-for-medical-research-involving-human-subjects/> [10. 9. 2024]
6. Dhali, A., Etheredge, H., Vorster, M. & Veriava, Y. '(2020) Post Graduate Students' Experiences with Research Ethics: A South African Perspective. **BMC Medical Ethics**, 21(1), 530-540.: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7300886/> [10.8. 2024]
7. Emanuel, E., Grady, C. & Wendler, D., (2020) Students' Ethical Awareness and Conceptions of Research Ethics. **Journal of Medical Ethics**, 46(3), 45-50. <https://www.researchgate.net/publication/334053423> [10. 8. 2024]
8. Ethical Guidelines (2020) **European Sociological Association** <https://www.europeansociology.org/about-esa/governance/ethical-guidelines> [15.12.2021]
9. Guidelines for Ethical Research in Education. (2024) **National Educational Research Association (NERA)**
10. Ethical Standards in Research (2007) **Society for Research in Child Development (SRCD)** https://online225.psych.wisc.edu/wp-content/uploads/225-Master/225-UnitPages/Unit-10/SRCD_Ethics_2007.pdf [10. 9. 2024]
11. Etički kodeks Hrvatskog sociološkog društva (2021) <http://pubweb.carnet.hr/hsd/wp-content/uploads/sites/598/2021/06/Eti%C4%8Dki-kodeks-HSD-a.pdf> [15.12.2021]

12. Ferguson, L.M., Yonge & O. Myrick, F. (2004) Students' Involvement in Faculty Research: Ethical and Methodological Issues. **Journal of Professional Nursing**, 20(2), 76-82. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0193945903262414> [11.8. 2024]
13. Frankenburg, F.R. (2017) Human Medical Experimentation. From Smallpox Vaccines to Secret Government Programs. Santa Barbara, California: **Greenwood**
14. Giddens, A. (2009) Sociology. Cambridge: **Polity Press**
15. Glower, T., Pullen, & D. Wright, S. (2020) Knowledge of and Attitudes Towards Medical Research Ethics Among First Year Doctoral Students in Slovenia at the Faculty of Medicine, University of Ljubljana. **BMC Medical Education**, 20(1), 85-95. <https://bmcmmededuc.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12909-020-02125-2> [11. 8. 2024]
16. Hay, I. & Israel, M. (2006) Research ethics for social scientists: Between ethical conduct and regulatory compliance. **Sage Publications Ltd.**
17. Hammersley, M., & Traianou, A. (2012) Ethics in Qualitative Research: Controversies and Contexts. **SAGE Publications Ltd**
18. Hollis, L. P. (2019) Lessons from Bandura's Bobbo Doll Experiments: Leadership's Deliberate Indifference Exacerbates Workplace Bullying in Higher Education. Morgan State University Baltimore: **Journal for the Study of Postsecondary and Tertiary Education** (vol)4 85-102)
19. Htike, M.M., Silverman, H. & Than, M. M (2020) Knowledge and attitudes towards research ethics among postgraduate students in Myanmar. **Journal of Empirical Research on Human Research Ethics**, 15(2), 147-151. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1556264619900610> [11. 8. 2024]
20. Israel, M. (2015) Research Ethics and Integrity for Social Scientists: Beyond Regulatory Compliance. **Sage Publications Ltd.**
21. Kodeks etike psihološke djelatnosti (2004) **HRVATSKA PSIHOLOŠKA KOMORA** https://psiholoskakomora.hr/dokumenti/Kodeks_etike_psiholoske_djelatnosti_nn_13_2005.pdf-45f091d9b9dcd6dcab8c81dd53a936a.pdf [2.5.2024]
22. Kralj, M., Marolt, M., Pintarič, S. i Petrič, V. (2020) Graduate students' experiences with research ethics in conducting health research. **SAGE Open**, 10(3), 112-115. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/2158244020935956> [11. 8. 2024]
23. Lončar, M. Hržić, L i Šuljug Vučica, Z. (2023) Aspekti kvalitativne istraživačke etike u sociologiji: teorijsko-metodološka rasprava. **Revija za sociologiju**. 53 (1): 129–154
24. Meta-Code of Ethics (2005) European Federation of Psychologists <https://www.efpa.eu/sites/default/files/2023-04/meta-code-of-ethics.pdf> [11. 8. 2024]
25. Nozick, R. (1974) Anarchy, State, and Utopia. New York: **Basic Books**.

26. Powell, J. (2014) Mind Control Mastery. Successful Guide to Human Psychology and Manipulation, Persuasion and Deception! **CreateSpace Independent Publishing Platform**
27. Royal, B. (2004) The Ethics of Social Research. **SAGE publication**
https://www.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/34088_Chapter4.pdf [1.12.2021]
28. Sandel, M.J. (2009) Justice: What's the Right Thing to Do?. New York: **Farrar, Straus and Giroux**
29. The American Psychological Association (APA) (2017) Ethical principles of psychologists and code of conduct, Washington, DC: **American Psychological Association**
<https://www.apa.org/ethics/code/ethics-code-2017.pdf> [2.5.2024]
30. The European Code of Conduct for Research Integrity. (2023) **European Science Foundation, All European Academies (ALLEA)**. <https://allea.org/code-of-conduct/> [10.9.2024]
31. Universal Declaration of Ethical Principles for Psychologists (2008) International Union of Psychological Science <https://www.iupsys.net/about/declarations/universal-declaration-of-ethical-principles-for-psychologists/> [1.8.2024]

6. METODOLOŠKA I EMPIRIJSKA ARHIVA

6.1. Anketni upitnik

Poštovani/e,

studentica sam druge godine Sveučilišnog diplomskog studija Sociologija na Filozofskom fakultetu u Splitu (Odsjek za sociologiju). U svrhu izrade diplomskog rada provodim istraživanje o stavovima studenata i studentica o istraživačkoj etici te njihovim iskustvima provedbe istraživanja tijekom studija. Za prikupljanje podataka koristit će se upitnik, koji je konstruiran u svrhu provedbe ovog istraživanja. U istraživanju sudjeluju studenti i studentice medicine, sociologije, psihologije i pedagogije sa Sveučilišta u Splitu. Vaše sudjelovanje je dobrovoljno i anonimno te možete odustati od ispunjavanja upitnika u bilo kojem trenutku. Analizirani podaci i rezultati istraživanja prezentirat će se na javnoj obrani diplomskog rada, dok će diplomski rad biti dostupan u knjižnici Filozofskog fakulteta u Splitu i na Nacionalnom repozitoriju završnih i diplomskih radova. Ukoliko želite, rezultate istraživanja možete dobiti i na uvid. Za bilo kakva daljnja pitanja u vezi provedbe istraživanja ili njegovih rezultata, možete se javiti na e-mail adresu: idojoja@ffst.hr ili mloncar@ffst.hr.

Daljnijim sudjelovanjem u ovom istraživanju dajete svoj informirani pristanak na opisane postupke istraživanja.

Hvala na suradnji!

1. Spol

1. muški
2. ženski

2. Fakultet: _____

3. Studij: _____

4. Razina studija:

1. prijediplomska razina
2. diplomatska razina

5. Tijekom svog fakultetskog obrazovanja koliko ste slušali predmeta na kojima je istraživačka etika bila glavna tema proučavanja?

1. nijedan
2. jedan
3. dva
4. tri ili više

6. Jeste li tijekom svog obrazovanja učili o primjeni istraživačkih procedura s naglaskom na:	NE (1)	DA (2)
kvantitativna istraživanja		
kvalitativa istraživanja		
vizualna istraživanja		
online istraživanja		

7. Je li na Vašem fakultetu obvezna suglasnost etičkog odbora za provedbu istraživanja:	NE (1)	ne znam (2)	DA (3)
kvantitativnih istraživanja			
kvalitativnih istraživanja			
istraživanja s djecom			
istraživanja s ranjivim skupinama (osobama s invaliditetom)			
online istraživanja (društvene mreže)			

8. Jeste li tijekom studija provodili istraživanje/a?

1. ne
2. da

9. Jeste li prije provedbe istraživanja zatražili pristanak etičkog odbora?

1. nisam provodio/la istraživanje
2. ne, nisam zatražio
2. da

10. Jeste li tijekom provedbe istraživanja naišli na neki etički problem?

1. nisam provodio/la istraživanje
2. ne, nisam naišao/la
3. da (molimo da kratko navedete o čemu se radilo):

11. Jesu li Vam etičke smjernice struke provedbu istraživanja:

1. otežale
2. olakšale

12. Jeste li zbog etičkih procedura ikad odustali od istraživanja:

1. nisam provodio/la istraživanje
2. ne
2. da

13. Jeste li ikada odustali od provedbe istraživanja zbog:

1. nisam odustao/la
2. etičkih smjernica struke
3. etičkih procedura na fakultetu
4. osobnog stava oko etičnosti istraživanja: _____

13. Jeste li pročitali neki etički kodeks svoje struke?

1. ne

2. da (navedite koji): _____

14. Kojih procedura se pridržavate u istraživanjima koje provodite? (Ovdje odgovarate samo za procedure koje se odnose na istraživanje koje ste provodili)	uvijek (1)	ponekad (2)	nikada (3)
informiranog pristanka			
Anonimnosti			
povjerljivosti			
suglasnosti preko posrednika/skrbnika maloljetne djece			
suglasnosti posrednika/skrbnika ranjivih skupina (fizičke i/ili emocionalne) zaštite sudionika			

15. Smatrate li da je tijekom svakog istraživanja potrebno zatražiti informirani pristanak sudionika?

1. ne, jer (molimo da objasnite):

2. ne znam

3. da, jer (molimo da objasnite):

16. Smatrate li da tijekom svakog istraživanja trebate zaštititi anonimnost/povjerljivost sudionika?

1. ne, jer (molimo da objasnite):

2. ne znam

3. da, jer (molimo da objasnite):

17. Biste li provodili neko istraživanje znajući da može stvoriti neku vrstu fizičke ili emocionalne štete za sudionika?

1. ne, jer (molimo da objasnite):

2. ne znam

3. da, jer (molimo da objasnite):

6.2. Kategorijalni aparat

KATEGORIJA	podKATEGORIJA	Kodovi
1. ANONIMNOST i/ili POVJERLJIVOST	1.1 Zaštita anonimnosti	1.1.1 Ne 1.1.2 Da
	1.2 Zaštita povjerljivosti	1.2.1 Ne 1.2.2 Da
	1.3 Održavanje povjerljivosti	1.3.1 Ne 1.3.2 Da
	1.4 Ograničenja povjerljivosti	1.3.1 Ne 1.3.2 Da
	1.5 Elektronički prijenos povjerljivih informacija	1.5.1 Ne 1.5.2 Da
	1.6 Čuvanje povjerljivih informacija	1.6.1 Ne 1.6.2 Da
2. INFORMIRANI PRISTANAK	2.1. Informirani pristanak u istraživanjima	2.1.1 Ne 2.1.2 Da
	2.2 Informirani pristanak u kvalitativnim istraživanjima	2.2.1 Ne 2.2.2 Da
	2.3 Informirani pristanak u kvantitativnim istraživanjima	2.3.1 Ne 2.3.2 Da
	2.4 Informirani pristanak kod maloljetnih osoba (djece)	2.4.1 Ne 2.4.2 Da
	2.5. Informirani pristanak kod osoba s duševnim smetnjama	2.5.1 Ne 2.5.2 Da
3. RIZICI U ISTRAŽIVANJIMA	3.1 Rizici tokom prikupljanja podataka	3.1.1 Ne 3.1.2 Da
	3.2 Emotivni rizici	3.2.1 Ne 3.2.2 Da
	3.3 Fizički rizici	3.3.1 Ne 3.3.2 Da
	3.4 Rizici kod objavljivanja rezultata istraživanja	3.4.1 Ne 3.4.2 Da

Protokol za analizu

kategorije →

etički kodeksi ↓

	1	2	3	4	5	6	7	8
1								
2								
3								
4								
5								

SAŽETAK

Povijest istraživačke etike u društvenim znanostima povezana je s razvojem biomedicinske etike, kontroverznim istraživanjima u društvenim znanostima te općim etičkim načelima. Postoje mnogobrojni razlozi zašto treba raspravljati o etičkim načelima kod provođenja znanstvenih istraživanja. Kada se razmatraju etička pitanja u širem kontekstu, ona se odnose na zaštitu drugih, izgradnju povjerenja u znanstvenike, očuvanje istraživačkog integriteta i suočavanje s novim izazovima.

Istraživanjem se nastojalo doprinijeti razumijevanju istraživačke etike iz perspektive studenata Filozofskog fakulteta i Medicinskog Fakulteta. Istraživanje se sastojalo od dva dijela. Prvi provedeni dio bio je analiza sadržaja etičkih kodeksa koji je za cilj imao ispitati sličnosti i razlike među etičkim kodeksima medicine i društvenih znanosti, a to se obavilo kroz teme anonimnosti i/ili povjerljivosti, informiranog pristanka i rizika u istraživanjima. U istraživanju se analiziralo 12 etičkih kodeksa iz 4 znanosti (medicina, sociologija, pedagogija i psihologija). Drugi dio istraživanja bio je anketni upitnik kojim su se ispitali stavovi studenata i studentica o istraživačkoj etici te njihova iskustva provedbe istraživanja tijekom studija na Sveučilištu u Splitu. U istraživanju je sudjelovalo 142 (N=142) studenata, a podaci su prikupljeni online anketom i obrađeni u SPSS računalnom programu.

Ključne riječi: etički kodeks, istraživačka etika, anonimnost, povjerljivost, rizici u istraživanjima.

SUMMARY

The history of research ethics in the social sciences is connected with the development of biomedical ethics, controversial research in the social sciences, and general ethical principles. There are many reasons why ethical principles should be discussed when conducting scientific research. When ethical issues are considered in a broader context, they relate to protecting others, building trust in scientists, preserving research integrity, and meeting new challenges.

This research tried to contribute to the understanding of research ethics from the perspective of students of the Faculty of Humanities and Social Sciences and the Faculty of Medicine. The research consisted of two parts. The first part carried out was the analysis of the content of ethical codes, which aimed to examine the similarities and differences between ethical codes of medicine and social sciences, and this was done through the topics of anonymity and/or confidentiality, informed consent and risks in research. The research analyzed 12 ethical codes codes from 4 sciences (medicine, sociology, pedagogy and psychology). The second part of the research was a survey questionnaire that examined the attitudes of male and female students about research ethics and their experiences of conducting research during their studies at the University of Split. 142 (N=142) students participated in the research, and the data were collected by an online survey and processed in the SPSS computer program.

Keywords: code of ethics, research ethics, anonymity, confidentiality, risks in research.

Bilješka o autorici

Iva-Dina Dodoja, rođena u ožujku 1999. godine u Splitu. Nakon završene Turističkougostiteljske škole, 2018. godine se upisuje na znanstveno-istraživački smjer studija sociologije na Filozofskom fakultetu u svom rodnom gradu, završava ga 2021. godine te upisuje diplomski studij na Filozofskom fakultetu u Splitu, gdje je trenutno redovna studentica.

e-mail: idodoja@ffst.hr

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja IVA-DINA DODOJA, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice SOCIOLOGIJE, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 18.09.2024.

Potpis

Dodaja Iva-Dina

Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada
(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podcrtajte odgovarajuće)

Student/ica:

Iva-Dina Dadoja

Naslov rada:

Stavovi studenata prema istraživačkoj etici u kvalitativnim i kvantitativnim istraživanjima

Znanstveno područje i polje:

Društvene znanosti, sociologija

Vrsta rada:

Diplomski rad

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

izv. prof. dr. sc. Marija Lončar

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

/

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

izv. prof. dr. sc. Marija Lončar

izv. prof. dr. sc. Zorana Šuljug Vučica

izv. prof. dr. sc. Ivanka Ružić

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog ocjenskog rada (završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN br. 119/22).

Split, 19.9.2024

Potpis studenta/studentice:

Dadoja Iva-Dina

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.